

NATURVÅRDSINVENTERING
AV
ÄLVHYTTEOMRÅDET
AV EVA EKHOLM

LÄNSSTYRELSEN I ÖREBRO LÄN
NATURVÅRDSENHETEN 1979

NATURVÅRDSINVENTERING AV ÄLVHYTTEOMRÅDET

Innehållsförteckning	sid
1. Inventeringens bakgrund och syfte	1
2. Avgränsning av inventeringsområdet	2
3. Inventerings- och redovisningsmetodik	3
4. Översiktlig beskrivning av inventeringsområdet	5
4.1 Topografi och geologi	5
4.2 Hydrologi och klimat	6
4.3 Vegetation och flora	6
4.4 Djurliv	8
4.5 Rekreationsutnyttjande och förutsättningar för rörligt friluftsliv	10
4.6 Markutnyttjande - kulturpåverkan	10
4.6.1 Odlingsmarker - historisk överblick	10
4.6.1.1 Älvhytteområdet	11
4.6.1.2 Vikar-Dalkarlsbergområdet	12
4.6.2 Bebyggelse, hyttdriften, täkter m m	13
5. Beskrivningar av delområden	14
5.1 I kommuninventeringen klassificerade områden	14
5.1.1 Kulturlandskapet vid Venen	14
5.1.2 Venakärret	15
5.1.3 Kulturlandskapet vid Älvhyttan	17
5.1.4 Kulturlandskapet vid Övre Älvhyttan och Gatan	19
5.1.5 Blomsterängen	20
5.1.6 Bäckravin S Vargsand	21
5.1.7 Näsmarkerna	22
5.1.8 Røjängen	24
5.1.9 Tullportaberget	25
5.1.10 Klingtjärnsbäckens underjordiska del	26
5.1.11 Bergstup SV Flyttkullen	26
5.1.12 Sågfallet	27
5.1.13 Underjordisk bäck med grottbildningar	28
5.1.14 Ormtjärn	29
5.2 I kommuninventeringen <u>ej</u> upptagna områden	31
5.2.1 Jakob Jonstorpet	31
5.2.2 Älvlången	31
6. Förslag till säkerställande	33

BILAGOR

- Textbilaga
1. Artlista Venakärret
  2. Artlista Blomsterängen
  - ③ Artlista Näsmarkerna
  - ④ Litteraturförteckning
  5. Utdrag ur läns museets inventering
  6. Fotobilaga
- Kartbilaga
1. Översigtskarta skala 1:50 000
  2. Karta utvisande inventeringsområdet med delområden, klassificering samt fotonpunkter och bildvinklar skala 1:10 000
  3. Karta utvisande markutnyttjande på 1780-talet skala 1:10 000
  4. Karta utvisande markutnyttjande 1865-67 skala 1:10 000
  5. Karta utvisande markutnyttjande på 1970-talet skala 1:10 000

1. Inventeringens bakgrund och syfte

I förarbeten för den fysiska riksplaneringen bedömdes Älvhyttan-Venakärret med omkringliggande odlingsmarker vara av riksintresse för den vetenskapliga och kulturella naturvården. På Nora kommuns initiativ har området av riksintresse senare utökats till att omfatta även vissa områden väster om sjön Älvlången. Vid det fortsatta riksplanearbetet bestämdes att en ingående fältinventering av Älvhytteområdet i samband med den översiktliga naturinventeringen av Nora kommun skulle genomföras av länsstyrelsen sommaren 1974.

Syftet med den nu företagna inventeringen har varit att ta fram faktaunderlag och ge förslag till säkerställande av delområden och avgränsningar av dessa. Inventeringen avses också bilda underlag för eventuella skötselplaner, föreskrifter m m

2. Avgränsning av inventeringsområdet

Inventeringsområdet har avgränsats till att omfatta hela det område som i fysisk riksplanering bedömts vara av riksintresse för vetenskaplig och kulturell naturvård. Det i fält inventerade området omfattar alltså terrängen söder om länsvägen Karlskoga - Nora från och med Enbergsäng i väster till och med gårdarna Venen i öster. Sjön Älvlångens stränder ingår i sin helhet och området innefattar också den lilla sjön Ormtjärn sydväst om Älvlången.

Dessutom har efter önskemål från statens naturvårdsverk ett större område inventerats översiktligt avseende markanvändningen. Detta område omfattar förutom det ovan nämnda även markerna öster och nordöst därom d v s Dalkarlsberg, Skrikarhyttan, Nya och Gamla Viker samt Bengtstorp. Detta område har tillsammans med odlingslandskapet runt Älvhyttans by bedömts vara av riksintresse för kulturminnesvården.

Inventeringsområdets avgränsning framgår närmare av kartbilaga 1.

3. Inventerings- och redovisningsmetodik

Fältinventeringen genomfördes i huvudsak under ett antal dagar i augusti och september 1974. På grund av den begränsade tid som stått till förfogande har fältinventeringen måst göras tämligen översiktlig. De upprepade besök inom varje del av området som skulle erfordras för noggranna observationer av enstaka växter och djur har endast i undantagsfall varit möjliga att företaga. Fältinventeringen har därför koncentrerats till noteringar om topografi, dominerande växtsamhällen och markanvändning.

De egna noteringarna har kompletterats med uppgifter från andra personer med goda kunskaper om området. Främst bör nämnas trädgårdsmästare Ingvar Andersson, Älvhyttan, som är en stor kännare av områdets flora och vegetation och som har bidragit med de flesta av inventeringens artuppgifter, både vad gäller fanerogamer och kryptogamer. Vidare har Hans Ljungkvist, Nora, bistått med uppgifter om iakttagelser av fåglar och fjärilar. Uppgifter om fågellivet har även inhämtats från Torsten Rönn, Karlskoga, och Ingvar Andersson. Information om fiskfaunan är hämtad dels från Ingvar Andersson, dels från lantbruksnämnden i Örebro län. Olika uppgifter har också hämtats ur litteraturen, se vidare litteraturlistan, textbilaga 3.

Utöver litteraturen har även ett stort antal kartor använts. Grundkartor vid inventeringsarbetet och för redovisning har varit dels topografiska kartan i skala 1:50 000, dels ekonomiska kartan i skala 1:10 000. Dessutom har använts geologiska kartbladet Latorp med beskrivning av G. Linnarsson, 1875. Uppgifter om områdets kulturhistoria och forna dagars markanvändning har i huvudsak hämtats från gamla lantmäterikartor med tillhörande beskrivningar. Följande kartor har därvid varit de viktigaste; storskifteskartorna över Älvhyttan (1783-84), Bengtstorp (1787-89), Skrikarhyttan (1760-66 och 1789-91), Gamla Viker (1779-81) och Nya Viker (1783-84), laga skifteskartan över Älvhyttan (1827-44) samt ekonomiska kartan över Nora stad och bergsförsamling samt Vikers kapell (1865-67) med tillhörande beskrivning. Kartor och protokoll upprättade vid hemmansklyvningar, ägostyckningar och avstyckningar har också gått igenom.

Den moderna markanvändningskartan har upprättats med hjälp av 1972 års flygbilder över området. Vad gäller själva Älvhytteområdet grundar sig den kartan också till stor del på fältinventeringsanteckningarna.

På grund av områdets mycket instabila vegetation har ingen detaljerad vegetationskarta upprättats utan uppgifterna har koncentrerats till markanvändning och därmed en mycket grov uppdelning i vegetationstyper.

Under inventeringsarbetet togs ett antal foton i svart-vitt. Ett urval av dessa finns presenterade i fotobilagan i anslutning till texten. Fotopunkter och bildvinklar redovisas på kartbilaga 2.

Vid beskrivningen har textmaterialet indelats i två avdelningar, dels en allmän beskrivning av hela inventeringsområdet, dels en mer detaljerad beskrivning av de mest värdefulla delområdena. Delområdena har i sin tur uppdelats i två grupper, dels de områden som tagits upp i "Översiktlig naturinventering av Nora kommun" och därvid bedömts och klassificerats, dels ytterligare ett antal delområden som beskrivs separat men inte klassificeras.

Delområdena beskrivs med avseende på topografi, geologi, flora och vegetation, djurliv och kulturpåverkan i olika former: bebyggelse, skogsbruk, stigar, täktverksamhet m m. Vid beskrivningarna av floran och vegetationen följs indelning i vegetationsenheter och växtsamhällen enligt Sjörs (1967). Svenska artnamn enligt Krok - Almqvist (1960) har genomgående använts, i vissa fall förtydligade med latinska namn. Samtliga arter som i Hulténs "Atlas över växternas utbredning i Norden" (1971) är betecknade som sällsynta (prickade förekomster på kartorna) är genomgående understrukna i texten. Detsamma gäller för de mossor som i Arnell, Nylund (1954-69) "Illustrated mossflora of Fennoscandia" betecknas som ovanliga, sällsynta eller inte finns angivna för Västmanland.

De klassificerade delområdena har i samband med kommuninventeringen värderats enligt en tregradig skala med följande klasser:

klass 1: Område som har bedömts ha mycket stora naturvärden med hänsyn till något eller några av klassificeringsmotiven och som har bedömts ha få motsvarigheter i landet eller landsdelen.

klass 2: Område som har bedömts ha mycket stora naturvärden med hänsyn till något eller några av klassificeringsmotiven och som bedömts ha få motsvarigheter i länet.

klass 3: Område som har bedömts ha betydande naturvärden och som är representativa för kommunens natur eller har få motsvarigheter inom kommunen med angränsande områden.

4. Översiktlig beskrivning av inventeringsområdet

4.1 Topografi och geologi

Älvhytteområdet är beläget mellan Nora och Karlskoga i södra Bergslagen, strax norr om Kilsbergen. En stor del av området upptas av sjön Ävlången, en avlång spricksjö. Denna omges av höjder på upp till 200 m ö h, 70 m över Ävlångens yta. Framför allt i söder sluttar terrängen ganska brant ned mot sjön. I nord-öst är terrängen betydligt flackare och en dalgång förbinder Ävlången med sjön Vikern nordöst om området. I dalgången rinner Venaån som avvattnar Ävlången.

Berggrunden inom inventeringsområdet består i huvudsak av hälleflinta och urkalksten. Ett litet inslag av leptit förekommer också söder om Ävlången. Leptiten är annars den vanligaste bergarten både väster och öster om området. Hälleflintan dominerar väster om sjön, där den växellagrar med kalkstenen, men den finns också norr om sjön och i form av tunna band i kalklagren öster om sjön. Kalkstenen, eller limstenen som den kallas i trakten, förekommer rikligt framför allt på båda sidor om sjön men den finns också norr om sjön. Den bildar nästan nord-sydliga ryggar, som ofta är blottade eller täckta med ett mycket tunt moränlager. Dessa ryggbildningar syns kanske tydligast på den västra stranden, vid Røjängen. På flera ställen längs Ävlångens stränder finns välutbildade strandklippor av kalk, något som förutom på Gotland och Öland är ganska sällsynt förekommande i vårt land. Kalkstenen är oftast finkornig och förhållandevis fri från föroreningar. Kalkstensförekomsten här vid Ävlången fortsätter sedan mot NO i ett stråk som sträcker sig till Håkansboda söder om Stråssa i Lindesbergs kommun.

Huvuddelen av berggrunden är täckt av morän. Denna är av varierande tjocklek och blockighet men är oftast mycket kalkrik tack vare berggrunden. Extrem blockighet förekommer i en sluttning vid Tullportaberget.

I den ganska branta sluttningen söder om Blomsterängen finns en relativt mäktig, men inte så utbredd, grusavlagring. Den är troligen analog med Kilsbergens svallgrusförekomster som utmärker högsta kustlinjen, HK. Denna skulle i så fall i Älvhyttan ligga på ca 170 m ö h. Detta innebär att större delen av inventeringsområdet ligger under högsta kustlinjen (HK). Endast de västligaste delarna samt de högsta partierna vid Övre Älvhyttan och Gatan ligger över HK.

I Venaåns dalgång har avlagrats finkornigare sediment. Dock är mäktigheten inte större än att ån på många ställen har eroderat sig ned till den underliggande moränen.

Två myrmarker av stort botaniskt intresse ligger inom inventeringsområdet. Dels den lilla Røjängen vid Ävlångens västra strand, dels Venakärret öster om byn. Venakärret är ett rikkärrkomplex,

utbildat runt en utvidgning av Venaån. Røjängen däremot har både ett mosseparti och ett rikkärrparti och ligger avstängd från Älvlången av en kalkbergrygg.

4.2 Hydrologi och klimat

Älvlången ligger högt upp i vattensystemet och mottar sitt vatten från ett antal mindre bäckar som rinner upp i de skogsklädda höjderna runt sjön. Endast några mindre tjärnar bland annat Ormtjärn och Klingtjärn samt de båda småsjöarna St och Lilla Grytsjön avvattnas till Älvlången, de sistnämnda via Sågsnårsälven. Avrinningsområdet har en areal av ca 48 km². Älvlången avvattnas via Venaån, som rinner till sjön Vikern.

Älvlången är reglerad sedan flera hundra år tillbaka på grund av hyttdriften. Numera används Älvlången som magasin för kraftverket i Gyttopp. Dämpningsamplituden är 2 m och magasinvolymen 6,8 milj m³.

Älvhytteområdet tillhör bergslagsregionen men ligger alldeles norr om gränsen till mellansvenska låglandet. Vegetationsperiodens längd d v s antal dygn med medeltemperatur över +6° är ca 160.

För närmaste väderleksstation, Villingsberg i Kilsbergen ca 20 km sydväst om Älvhyttan, anges följande medelvärden uträknade på en 30-årsperiod.

<u>månad</u>	<u>temperatur</u>	<u>nederbörd</u>
januari	- 5,5 ^o C	56 mm
februari	- 5,3	41
mars	- 2,5	32
april	- 3,3	46
maj	9,4	45
juni	13,8	59
juli	16,3	82
augusti	14,8	93
september	10,2	80
oktober	5,2	74
november	0,9	74
december	-2,3	63
År	3,1	745

Värdena torde vara ungefär desamma för Älvhytteområdet. Årsmedeltemperaturerna är i Nora + 5,2^o och i Örebrotrakten ytterligare ca 1° varmare. Detta medför bland annat att antalet dagar med snötäcke är ca 120 här i kommunens västra delar, medan motsvarande siffra för Örebrotrakten är ca 80.

4.3 Vegetation och flora

Vegetationen inom Älvhytteområdet är mycket varierande och artrik. Detta beror på flera faktorer. Området är beläget strax norr om "den naturliga norrlandsgränsen" eller "limes norrlandicus" som

är Bergslagsterrängens sydgräns. Detta är ingen skarp gräns utan en övergångszon och Älvhyttan har därför inslag av både nordliga och sydliga växtarter och vegetationstyper. Den kalkhaltiga berggrunden har därtill medfört att inslaget av kalkkrävande och kalkgynnade arter är särskilt stort. Ytterligare en faktor som påverkat vegetationen är människans nyttjande av naturen i området i många hundra år genom odling, slåtter, bete, skogsavverkning och reglering av sjöar och vattendrag. Detta nyttjande som numera ofta upphört eller förändrats har medfört att vegetationen är mycket instabil och stadd i snabb utveckling.

Rent allmänt kan sägas att barrskog dominerar i västra hälften av inventeringsområdet, medan den östra domineras av jordbruksmarker och lövskog. Barrskogen är till stor del granskog, på många ställen av ängsgranskogstyp med gräs, örter och buskar i undervegetationen. Där kalkinslaget är stort överväger denna typ, som t ex norr om Røjängen, där man i granskogen finner så krävande arter som tibast, olvon, underviol, getrams och blåsippa. I Näsmarkerna mellan Røjängen och Tullportaberget förekommer en mycket gräs- och örtrik tallskog som närmast har sin motsvarighet i den gotländska ängstallskogen. Marktäcket är tunt eller saknas och kalkpåverkan är mycket påtaglig. Fältskiktet domineras av gräs, framför allt piprör (*Calamagrostis arundinacea*), och här liksom på Gotland växer i tallskogen orkidéer exempelvis purpurknipprot, skogsknipprot och brudsporre, blodnäva, krissla m m. Däremot saknas en del övervägande sydostliga arter som exempelvis slån. I anslutning till ängstallskogen kan också nämnas de kalkhällar som finns både i skogen och längs sjön. Dessa har med sina extrema miljöförhållanden en mycket speciell flora.

En annan vegetationstyp med huvudsakligen sydostlig utbredning är den stäppartade torrängen. Rester av dylika ängshavresamhällen finns i Sjöändans område. Gården Sjöändans marker har dock igenplanterats med gran och ängarna med sin kalkpräglade torrängsflora är dömda att försvinna. En liten rest finns kvar vid Jakobs Jonstorpets domänreservat, där de gamla ängsmarkerna har lämnats orörda.

Myrmarkerna inom området, Røjängen och Venakärret, är av typen extremrikkärr, en mycket artrik myrtyp, som är bunden till landets kalktrakter. Karakteristiskt för extremrikkärren är förekomsten av orkidéer exempelvis kärrknipprot, ängsnycklar och sumpnycklar. I Venakärret finns också flera av de övriga karaktärsväxterna såsom axag, näbbstarr, brunstarr, klubbstarr, majviva m fl. Anmärkningsvärt är Venakärrets storlek. Extremrikkärr med den vidsträckta arealen av ca 47 ha får anses mycket ovanligt i vårt land.

De ovan beskrivna vegetationstyperna är alla mer eller mindre präglade av forna tiders markanvändning framför allt slåtter och bete. Detta har numera upphört inom stora delar av Älvhytteområdet, men fortfarande är markerna vid Älvhyttans by, Venen och Enbergsäng hävdade i relativt stor utsträckning. Här finns både

åker- och betesmarker. Floran är dock även här starkt kalkpåverkad med en rad sällsynta arter. Den s k Blomsterängen i Älvhyttans by är en slåtteräng med ålderdomlig prägel. Ängen är ett mellanting mellan den s k sloghagen som förr var vanlig i hela Bergslagen och den löväng eller änge man hade i södra Sverige. Även detta är alltså ett exempel på att Älvhytteområdet floristiskt är beläget i en gränsbygd. Byn var tidigare omgiven av sloghagar men dessa har numera i övrigt växt igen till lövlundar med stort inslag av gråal. I den hävdade slåtterängen ingår ädla lövträd som exempelvis ask och lind i trädskiktet tillsammans med björk. Kalkberggrunden och slåtttern gynnar ett stort antal växtarter som i övrigt är sällsynta i Bergslagen och även vegetationstypen som sådan är numera mycket ovanlig i denna del av landet.

Älvhytteområdet är inte intressant bara tack vare sina mångskiftande och ofta sällsynta vegetationstyper och växtsamhällen utan har också stort intresse från växtgeografisk synpunkt. Många växter med en sydlig eller sydostlig utbredning växer i Älvhyttan helt nära sin absoluta nordgräns. Bland dessa kan nämnas ängshavre, gulstarr, plattstarr, skärmstarr, brunstarr, blodnäva, krissla, sommarfibbla, vippärt, nästrot och ormtunga. Något mindre är den grupp växter med huvudsakligen nordlig utbredning och endast enstaka lokaler i Syd- och Mellansverige. Bland de nordliga arterna med växtlokaler i Älvhytteområdet är bl a kortskaftad hällebräken, en ormbunke som här växer på en av sina allra sydligaste lokaler, detsamma gäller för trådfräken och myskmåra. Andra nordliga arter är myrstarr, dyttåg, smalfräken och dvärglummer. Växtarter med västlig utbredning är en mycket dåligt representerad grupp i området. Så saknas t ex karakteristiska arter som klockljung och myrlilja. Några västliga mossarter finns emellertid. Dessa är bl a Plagiothecium undulatum och Ulota-arterna U. bruchii, U. coarctata, U. crispa och U. drummundii. Bland fanerogamerna kan möjligen nämnas bäcknate och granspira, den sistnämnda med övervägande sydvästlig utbredning.

Den kalkförande berggrunden är i många fall troligen orsak till att de nordliga och sydliga arterna finns här i Älvhyttan. De kalkkrävande och kalkgynnade arterna utgör en stor grupp, inte bara bland kärlväxterna utan också bland mossorna. Kalkområdet i Viker anses av många botanister vara ett av de allra värdefullaste bryologiskt sett utanför fjällområdet.

4.4

Djurliv

Under den begränsade tid som stått till förfogande har det inte varit möjligt att närmare inventera områdets djurliv. Nedanstående uppgifter är dels observationer som gjorts under inventeringsarbetet, dels uppgifter från andra personer som besökt och närmare känner till området.

Däggdjur

Området har tack vare sin omväxlande vegetation goda förutsätt-

ningar för en stark viltstam. Under inventeringsarbetet observerades spår av älg, rådjur och grävling. Framför allt Näsmarkerna och de granplanterade ängsmarkerna vid Sjöändan är omtyckta lokaler för älg och rådjur. Grävlingen har gryt på ett flertal platser inom området, bl a vid Tullportaberget.

Bäver etablerade sig 1976 i Venaån, där den byggde damm och hydda i närheten av åns utlopp ur Venakärret. Dammen revs sedermera och det är osäkert om bävern finns kvar. I bäckarna som rinner till Älvlången har spår av bäver inte observerats.

Den mindre vanliga buskmusen har också påträffats inom området dels i trakten av Älvhyttans by, dels i ängstallskogen på Näsmarkerna.

Fåglar

De många olika natur- och vegetationstyperna inom området ger goda förutsättningar även för en artrik och mångskiftande fågelfauna.

Den mest anmärkningsvärda arten är liten flugsnappare, som observerats norr om Röjängen. Här finns också exempelvis gärdsmyg. I Blomsterängen häckar troligen vissa år gulsångaren och även grönsångaren finns här. I Venakärret finns en rad sjö- och strandfåglar som rörsångare, sävsparv, kricka, trana, enkelbeckasin, storspov och kanadagås. Storlom och fiskmåsar är bland de arter som häckar i sjön Älvlången. Bland de rovfågelarter som observerats inom Älvhytteområdet kan nämnas sparvuggla, pärluggla, kattuggla, ormråk och bivråk.

Fiskar m m

Det finns inom området två sjöar av olika typer samt ett flertal större och mindre vattendrag. Detta har till följd att fiskfaunan är relativt rik.

Sjön Älvlången har klart, kallt vatten och artsammansättningen speglar delvis detta med t ex siklöja, lake och nors. Här finns också gädda, abborre, löja, gärs, mört och sparsamt med braxen. I den mindre sjön Ormtjärn trivs mört, ruda och abborre. I Venaån lever stensimpan som vill ha strömmande, rent vatten och i den nu igensatta Fåfångsbäcken har tidigare påträffats nejonöga. Även en öringstam finns inom området i den lilla Sågsnårsälven som från söder faller ut i Älvlången.

Flodkräfta finns dels i Älvlången, dels i Sågsnårsälven. I Venaån och Venakärret däremot finns inga kräftor kvar längre sedan kräftpesten kommit in i början av 1970-talet men stoppats av dammen vid utloppet av Älvlången.

Enligt en gammal uppgift skulle i Venaån finnas flodpärlmussla. Den lever dock normalt i kalkfattiga vatten och det är därför tveksamt om uppgiften är riktig.

Insekter

Området har goda förutsättningar även för ett rikt insektsliv, men detta är dåligt undersökt. Man har dock tittat lite på fjärilsfaunan och funnit flera intressanta arter. Det hittills intressantaste fyndet är brun gräsfjäril (*Coenonympha hero*) en sällsynt art som togs 1975 på Blomsterängen. Här har också tagits humlelik dagsvärmare, vilken dock inte är lika sällsynt. Ytterligare en mycket ovanlig art har påträffats inom området, det är trylobmätaren (*Nothopteryx polyommata*). Andra mindre allmänna arter är brunaktig vintermätare och fyrkantfläckad lavmätare.

I den täta lövskogen ca 0,5 km söder om Venakärret har man bl a påträffat ligusterfly, alaftonfly, rödtofsat ängsfly, asptandvinge och vecklarespinnare, alla mer eller mindre sällsynta.

4.5 Rekreationsutnyttjande och förutsättningar för rörligt friluftsliv

Älvhytteområdet har på senare tid, efter att på 50-talet och tidigare ha varit ett utflyktsmål endast för enstaka botanister, blivit ett allt populärare mål både för exkursioner och privatpersoner. Hit kommer inte bara Närkes och Bergslagens naturintresserade, utan även en hel del besökare från andra delar av landet. Bidragande orsaker till att området blivit alltmer känt är dels artiklar i flera tidskrifter, dels att man inom kommunen de senaste åren satsat på turistinformation bl a i form av en guide med utflyktsmål och karta samt anordnande av utflykter och exkursioner. Man har också låtit göra en strövstig vid Blomsterängen och övre Älvhyttan.

Vad som främst lockat besökare till Älvhyttan är områdets botaniska värden men här finns också mycket annat. Det kulturhistoriska inslaget är mycket stort och anses vara av riksintresse. Här finns fortfarande ett gammaldags kulturlandskap, välbehållna bergsmansgårdar och torp, resterna efter den gamla hyttan, dammen och kvarnen m m.

Sjön Älvlången ger goda möjligheter till friluftsliv med sitt rena vatten och sina till största delen obebyggda stränder. Vid Fattigstuviken i nordöst finns en kommunal badplats med brygga, omklädningshytter och en ca 25 m lång sandstrand. Badbara stränder finns dock på flera ställen runt sjön t ex vid Näsudden samt på östra sidan i anslutning till fritidsbebyggelsen.

Den allt större tillströmningen av besökare kan dock medföra problem, då vissa delar av Älvhytteområdet är känsliga för alltför hårt slitage. Detta gäller främst Blomsterängen, Venakärret och Älvlångens västra strand med Røjängen och Tullportaberget. Här finns dock stigar, som troligen nyttjas av de flesta och några större skador på vegetationen har inte konstaterats. Ett ytterligare ökat besökstryck kan dock med all säkerhet väntas och en effektiv kanalisering av besökande inom de känsligaste delarna är önskvärt.

4.6 Markutnyttjande - kulturpåverkan

4.6.1 Odlingsmarker - historisk överblick

4.6.1.1 Älvhytteområdet

År 1345 utfärdades ett brev där konung Magnus Eriksson överlåter ett antal hyttor till biskop Sigismund i Strängnäs. Dessa hyttor var Älvhyttan, Skrikarhyttan, Gamla och Nya Viker samt Bengts-torp. Detta brev är det äldsta kända beviset för att Älvhytteområdet var bebott redan under mellersta medeltiden. En viss odling, slätter och bete måste även då ha förekommit för att skaffa mat till människor och husdjur. Mycket foder och bete krävdes bl a till de många oxar och hästar som användes för alla körslor av malm, kol och ved. Hur stora arealer som hävdades är dock okänt. Den äldsta kända kartan som utvisar markanvändningen är mer än 400 år yngre. Den upprättades år 1783-84 då man hade storskifte i byn.

Vid denna tidpunkt hävdades förhållandevis små arealer. Av kartan framgår inte hur mycket som var åker och hur mycket som var ängs-mark. Den hävdade marken var koncentrerad kring byn och sträckte sig söderut ungefär till i jämnhöjd med nuvarande Blomsterängen. Området norr om Venaån var något mindre och dessutom nyttjades hela Venakärret som slätteräng. Utanför byn var endast mindre partier hävdade, förutom två områden vid Sågsnårsälven och Myggkärret utanför inventeringsområdet finns på kartan angivet endast ett område omedelbart öster om Ormtjärn. Totalt anges arealen på "byens tomter, åker och slogwretar" till 126 tunnland.

Bete förekom troligen vid den här tiden endast i undantagsfall på hävdad mark. Mestadels gick djuren på skogen på bete. På storskifteskartan finns dock "hagmark" markerad på ett område omfattande norra delen av Blomsterängen samt markerna sydost härom. Det är troligt att detta var någon form av permanent betesmark.

Mellan 1827 och 1844 förrättades laga skifte i Älvhyttans by. I samband härmed flyttades många gårdar ut från byn och nya marker odlades upp. Den stora folkökningen i Sverige på 1800-talet kan märkas även här och då den gamla ekonomiska kartan (häradskartan) upprättades 1865-67 torde den totala arealen brukad mark ha nått sitt maximum. Det hävdade området runt byn har nu utökats kraftigt framför allt mot söder och mot öster runt utflyttningsgårdarna vid övre Älvhyttan, Gatan, Venen m fl. Utflyttningsgårdar med tillhörande åker- och ängsmarker har även tillkommit längre bort från byn vid Flyttkullen, Sjöändan och Enbergsäng. Dessutom finns ett ganska stort antal jordtorp. Även till dessa hörde som namnet antyder både åkermark och slätterängar. Ett fåtal backstugor fanns också vid denna tid på byns ägor, men dessa saknade som regel egen jord.

Knappt 24 % av den hävdade marken var "åker och annan jord lagd under plog". Motsvarande siffror för byarna i Viker - Dalkarlsbergsområdet låg mellan 27 och 60 %. Åkerarealen i förhållande till

arealen ängsmark var alltså relativt liten i Älvhyttan. Vad gäller ängsmarken var den till allra största delen skogbevuxen. Endast ca 7 % var skoglös, och denna del, motsvarande ungefär 28 ha, torde helt ha utgjorts av Venakärrets sankängar. Den så kallade sloghagen som nu endast återstår som en rest i Blomsterängen var alltså på 1800-talet den helt dominerande vegetationstypen i kulturlandskapet. Separata betesmarker var säkert också nu liksom tidigare en sällsynthet, det mesta betet skedde i skogen.

Nu på 1970-talet är bilden en helt annan. Åkerarealen har minskat en hel del, men överensstämmer ändå förvånansvärt väl med förhållandena på 1860-talet, i synnerhet runt byn. Däremot har de naturliga ängarna nästan helt försvunnit. Endast Blomsterängen slås numera årligen. Övriga slåtterängar har vuxit igen till tät lövskog eller i ytterkanterna till granskog. Inte heller Venakärrets sankängar nyttjas längre för slåtter. Flera av de längst bort belägna utflyttningsgårdarna har försvunnit eller blivit fritidshus. Både Sjöändans och Flyttkullens marker är granplanterade liksom mindre åkerarealer närmare byn. Några partier åker- och ängsmarker har övergått till permanent betesmark.

Trots den förändring som kulturlandskapet har genomgått de sista hundra åren är det ändå anmärkningsvärt ålderdomligt till sin prägel runt byn och gårdarna Venen. Även små enheter hävdas och/eller betas och landskapet är förhållandevis öppet och omväxlande.

4.6.1.2 Viker - Dalkarlsbergsområdet

Som beskrivits i föregående kapitel om Älvhytteområdet vet man att flera hyttor inom området Skrikarhyttan, Gamla och Nya Viker samt Bengtstorp existerade redan 1345 och därmed troligen ett visst jordbruk. De hävdade markernas omfattning är även här okänd fram till 1700-talets storskifte. Detta ägde dock inte rum i alla byar inom området. Kartor saknas för Dalkarlshyttan och Vikers gård.

Den största arealen hävdad mark på 1700-talet hade Skrikarhyttans by. Om man jämför med nuvarande förhållanden sträckte sig åker- och ängsmarken från trakten av Vikers kapell i norr till Södra gården i söder. Dessutom hävdades några områden utanför byn, dels vid Mogruvälven i inventeringsområdets södra del, dels öster om Venaån på gränsen mot Vikers gårds ägor. Nya och Gamla Viker hade all sin åker- och ängsmark koncentrerad kring byarna medan Bengtstorp hade de hävdade ägorna längs sjön Vikers strand. Utbredningen av den brukade marken i Gamla och Nya Viker samt Bengtstorp sammanfaller i stort med den moderna markanvändningskartan. Skrikarhyttan däremot hade på 1760-talet mindre areal hävdad mark än på 1970-talet.

På 1830- och 1840-talen förrättades laga skifte i området. Gårdar

flyttades då ut från byarna, ny jord odlades upp och även i dessa byar torde den hävdade markarealen ha varit som störst då den gamla ekonomiska kartan upprättades 1865-67. Odlingsmarker var inte längre koncentrerade runt byarna utan hade nu spridit ut sig alltmer. Bengtstorp och Skrikarhyttans åker- och ängsmarker möttes nu liksom Vikersgårdens och Skrikarhyttans. En hel del jordtorp fanns dessutom i skogen mellan de sammanhängande jordbruksområdena.

Fördelningen mellan åker och naturlig äng skiljde sig ganska mycket mellan de olika byarna. Bengtstorp och Skrikarhyttan hade förhållandevis stor andel åker 60 resp 50 %. Åkerarealen var här också koncentrerad till större enheter. De övriga byarna hade liksom Älvhyttan ett mer uppsplittrat odlingslandskap med små åkrar och mellanliggande ängar. Andelen åker var för de andra byarna Gamla Viker 41 %, Nya Viker 39 %, Vikersgården 28 % och Dalkarlshyttan 27 %. Dessa siffror torde mer spegla de geologiska förhållandena än antalet bybor och därmed behovet av föda. Ängsmarken var även inom detta område i huvudsak trädbevuxen d v s av typen slohage. Bengtstorp, Skrikarhyttan, Nya Viker och Dalkarlshyttan saknade helt öppna slätterängar medan 33 % av ängen var skogslös i Vikersgården och Gamla Viker.

Den moderna markanvändningskartan visar en liknande utveckling i dessa byar som i Älvhyttan. De större åkerarealerna brukas fortfarande framför allt i Skrikarhyttan, Bengtstorp och Gamla Viker. De små, mindre lönsamma enheterna har man slutat hävda liksom slätterängarna. Dessa har i de flesta fall övergått till lövskog. I Dalkarlshyttan där gruvbrytningen upphörde 1948 saknas numera åker- och ängsmark så gott som helt och byn har därmed förlorat mycket av den karakteristiska ålderdomliga prägel på kulturlandskapet som fortfarande lever kvar inom stora delar av området, framför allt i Älvhyttan, men även exempelvis i Bengtstorp.

4.6.2 Bebyggelse, hyttdriften, täkter m m

Bebyggelsen inom Älvhytteområdet är i huvudsak av två typer, dels äldre genuin bergslagsbebyggelse med bergsmansgårdar och torp, dels modern fritidshusbebyggelse. Den äldre bebyggelsen har beskrivits av länsmuséet i en inventering (se bil 5). Dessa äldre hus nyttjas till allra största delen som permanentbostäder, endast ett fåtal gårdar bl a Flyttkullen, Näset och Sjöändan i söder används numera som fritidshus. Den moderna fritidsbebyggelsen är koncentrerad till Älvlångens östra strand mellan byn och Flyttkullen. Den ligger dock inte i direkt anslutning till byn och dess äldre bebyggelse. Byggnadsplanerna för fritidsbebyggelsen omfattar för närvarande ett 65-tal tomtplatser.

Den sista hyttan i Älvhyttan lades ned redan 1861, men fortfarande finns diverse rester efter olika anläggningar bl a hyttruin och rostgropar. Då hyttan blåstes ned byggdes den nu delvis förfallna

kvarken vid Venaån. Här har tidvis inrymts även lanthandel och likströmgenerator. Strax uppströms kvarken finns en dammbyggnad.

Täktverksamhet har bedrivits i mycket liten skala i Älvhytte-trakten. Trots rikedomerna på urkalksten finns inga större kalkbrott och här finns heller inga gruvhål. Malmen fraktades till hyttan från gruvorna i Dalkarlsberg. I svallgrusavlagringen söder om Blomsterängen finns dock en grustäkt. Det är en husbehovstäkt utan större omfattning. Även på andra sidan vägen till Övre Älvhyttan har man tagit lite grus, men dessa mindre gropar är nu igenväxta.

5. Beskrivningar av delområden

5.1 I kommuninventeringen klassificerade områden

5.1.1 OMRÅDE NR: 1

Omfattning: Kulturlandskapet vid Venen

Areal: 56 ha

Beskrivning: Området omfattar kulturlandskapet vid gårdarna Venen (eller Vena som är det gamla och fortfarande allmänt använda namnet i bygden) öster och nordost om Venakärret. Det är svagt kuperat och är högst i norr och söder och lägst i centrum av området där Venaån rinner. Jordarten är morän.

Landskapet är mycket omväxlande och karakteriseras främst av små enheter vilka alla hävdas. En del betas av häst och nötkreatur medan andra är uppodlade. Närmast öster om Venakärret finns dock två förhållandevis stora arealer åkermark. Norr om Venaåns utlopp ur Venakärret är moränen mycket stenig. I södra delen av detta område ligger en beteshage med någon enstaka björk och tall i trädskiktet och en i buskskiktet. Fältskiktet präglas av torrängsflora med exempelvis klöver, rölleka, daggekåpa, maskros och smultron. Norra delen används numera för vallodling och här har mycket arbete lagts ned på att plocka bort alla stenar, vilket en mäktig stengärdesgård vittnar om. Intill detta område ligger en liten kulle med björk och tall, som även den betas. På östra sidan vägen överväger betesmarkerna. En del av dem betas endast på eftersommaren efter höbärgningen, men det finns också ett par beteshagar för enbart bete, bl a ett tallskogsparti med björkinslag. Även vid den norra gården överväger åkermark med vallodling och bete, men även ett par mindre sädesfält finns.

I de kalkrika fuktsänkorna inom området finns gott om orkidéer främst brudsporre och här växer också vitstarr (*Carex livida*) vid sydgränsen av sitt sammanhängande utredningsområde. Utmed Venaån öster om gården Venen finns ett vackert bestånd av den sällsynta brunstarren (*Carex acutiformis*). Nära järnvägen växer små bestånd av brudbröd och på en fuktig betesäng i södra områdesdelen växer ludd-dunört.

Kulturlandskapet här vid gårdarna Venen odlades upp mycket senare än markerna runt Älvhyttans by. På 1700-talet fanns här enbart skogsmark öster om Venakärret. I samband med laga skifte flyttades dock två gårdar ut och 1865 består området till största delen av åker och äng. Endast två mindre partier i centrala och nordligaste delarna är skogbevuxna.

Norra delen av området skärs i öst-västlig riktning av den smal-spåriga järnvägen Nora-Karlskoga. Dessutom går en mindre väg i nord-sydlig riktning genom området. Bebyggelsen består av gården Venen norr om järnvägen, torpet Venaholm norr om Venaån och gården Venen i södra delen av området.

Bedömning: Det mycket vackra och omväxlande kulturlandskapet vid Venen är av stort värde både från kulturhistorisk och landskapsbildssynpunkt, då denna äldre typ av odlingslandskap med beteshagar och hävd även av mindre arealer blir allt sällsyntare. Området är det mest välbevarade odlingsområdet inom kommunen där verksamhet fortfarande pågår i full omfattning och enligt äldre former.

Klassificeringsmotiv: Kulturlandskapet och landskapsbilden.

Klassificering: Klass 2

Naturvårdsönskemål: Önskvärt är fortsatt hävd av betes- och åkermarker utan störande inslag av bebyggelse, anläggningar o dyl.

5.1.2

OMRÅDE NR: 2

Omfattning: Venakärret

Areal: 47 ha

Beskrivning: Venakärret är beläget öster om Älvlången mellan Älvhyttans by och Venen. Vattentillförseln sker huvudsakligen via Venaån som avvattnar Älvlången och rinner genom Venakärret där den utvidgar sig till tre gölar och så småningom rinner ut i sjön Vikern. I kärrets västra del grenar sig ån i flera mindre bäckar som rinner samman i den första gölen. Vattentillförsel sker även från ett antal mindre bäckar och diken i både norr och söder.

Kärret omges av moränmark, men kalkgrunden och den höga halten av kalk även i moränen i områdena kring Älvlången har medfört att Venakärret är ett extremrikkärr med en mycket artrik flora. Sankängarna är i stort sett öppna utan trädskikt. Endast enstaka martallar och björkar växer här. Kärret kantas dock av olika Salixarter och pors och blåtry går ända ut i kärret. I bäckgrenarna i kärrets västra del växer gul näckros och i kanten mot dessa och framför allt mot den västra gölen växer bladvass. En del vass växer även i kärrets östra del. Bladvassarealen verkar enligt uppgift ha ökat de senaste decennierna.

Sankängarna domineras av tuvor av axag (*Schoenus ferrugineus*), Venakärrets karaktärsväxt samt tuvsäv och snip (*Scirpus trichophorum*). Här finns också en lång rad andra anmärkningsvärda rikkärrarter. Bland dem kan nämnas smalfräken (*Equisetum variegatum*), trådfräken (*Equisetum scirpoides*), kärrbräken, myskgräs (*Hierochloë odorata*), myrstarr (*Carex heleonastes*), tuvstarr (*Carex caespitosa*), klubbstarr (*Carex buxbaumii*), näbbstarr (*Carex lepidocarpa*), gulstarr (*Carex hostiana*), sumpvial och majviva samt sju orkidéarter bl a ängsnycklar, sumpnycklar och kärrknipprot.

Bottenskiktet består till skillnad från fattigkärren inte huvudsakligen av vitmossarter utan här förekommer brunmossor. Bland de mer anmärkningsvärda mossarterna kan nämnas Bryum neodamense, Catoscopium nigritum, Drepanocladus badius, Hypnum pratense och Moerchia hibernica.

Strax väster om Venakärret, på ängen bakom Stora Älvhyttegården växer den kalkgynnade, i inlandet sällsynta ormbunken ormtunga (*Ophioglossum vulgatum*). I SO intill kärret finns också en växtplats för den ovanliga orkidéén guckusko.

Ytterligare arter finns redovisade i den separata artlistan (bil 1).

Även en del fåglar finns vid sankängarna och ån. Vid inventeringstillfället observerades bl a ett antal tranor, som enligt uppgift rastar här varje år. Bland andra iakttagna arter kan nämnas kricka, rörsångare, enkelbeckasin, storspov, sävsparv och kanadagås. Troligen finns här fler arter, men fågelfaunan har inte systematiskt inventerats, utan det ovanstående är bara spridda observationer.

Venakärrets sankängar har tidigare nyttjats för slätter. Första säkra beviset på detta är storskifteskartan 1783-84, men troligt är att kärrslätter på ängarna är en mycket äldre företeelse. Betecknande för betydelsen av denna slätter är att laga skifte av Hvenängen skedde separat 1854, och alla i byn hade sitt skifte i ängen. När slättern upphörde är osäkert men på lantmäterikartor från första hälften av 1900-talet t o m 1941 betecknas kärret som äng, medan det 1951 har fått beteckningen avrösningsjord d v s inte hävdad jord.

Inga genomgripande dikningsföretag har ägt rum i Venakärret. I samband med laga skifte 1854 gjordes beräkningar för ett avtappningsföretag. Man fann då att det krävdes en ca 2,5 m djup grav och drygt 3 m breda avloppsdiken på 100 m avstånd från varandra till en kostnad av 6 721 Rdr för att torrlägga sankängarna. Detta genomfördes dock aldrig. "Efter öfverläggning öfverenskommo delägarna att afstå från aftappningsföretaget, såsom enligt deras åsigt allt för kostsamt mot de påräknade fördelarna". 1885 upprättades en ritning för sänkning av avloppet, men någon sänkning synes inte heller då ha ägt rum. Mindre dikningar har ändå enligt

uppgift ägt rum. Omkring 1920 påbörjades en sänkning som avbröts på ett tidigt stadium då man stötte på berg. En upprensning skedde dock och därmed en viss sänkning. I vilken grad detta påverkat kärret är osäkert, men speciellt omfattande förändringar har man troligen inte förorsakat.

Vattentillförseln till Venakärret regleras genom en damm i Älvhyttan ca 200 m väster om kärret.

Bedömning: Venakärret är ett kalkpåverkat extremrikkärr med en ytterst rik flora. Denna typ av rikkärr förekommer endast inom de få kalkområden som finns i Sverige och är därför mycket värdefullt. Rikkärr av den storlek som Venakärret är mycket ovanligt förekommande. "Det finaste kalkkärret i Västmanland är nog Vena 'mosse' i Vikar" (H Sjörs, 1958). "Venakärret i Vikar är väl Svealands rikaste kalkkärr med yppig vegetation" (A Hamrin, 1956).

Klassificeringsmotiv: Floran och vegetationen

Klassificering: Klass 1

Naturvårdsönskemål: Området bör avsättas som naturreservat och skyddas mot alla ingrepp. Behovet av aktiva skötselåtgärder bör därvid övervägas mot bakgrund av den tidigare markanvändningen och pågående vegetationsförändringar.

5.1.3 OMRÅDE NR: 3

Omfattning: Kulturlandskapet vid Älvhyttan

Areal: 41 ha

Beskrivning: Området omfattar kulturlandskapet kring gamla Älvhyttans by. Rakt genom området skär Venaån. Söder om denna är landskapet ganska flackt, endast sydligaste delen ligger 5-10 m högre än ån. Norr om Venaån är terrängen svagt sluttande mot öster. Området avgränsas i väster av Älvlångens strand. Dominerande jordart är kalkhaltig morän.

Området karakteriseras av ett omväxlande kulturlandskap av äldre typ med åkermark, betesmark, gammal bebyggelse och mindre skogspartier. Vegetationen är starkt påverkad av den höga kalkhalten i marken och ett flertal ovanliga arter finns inom området.

Söder om Venaån överväger betesmarker bl a fårbetas ett område i SV. I SO finns dock ett par åkrar som odlas. Inom södra delen av området finns också en enbacke betad av nötkreatur. Marken är här ganska storblockig med en flora av torrängstyp. Trädskiktet är mycket glest och består av några stora björkar och rönnar samt en gammal tall. I buskskiktet dominerar de många stora enarna. Fältskiktsfloran består i huvudsak av gräs bl a darrgräs men här finns också de vanliga torrängsväxterna t ex gråfibbla, rölleka, gulmåra, dagdkåpa, fältgentiana och liten blåklocka. På ett stort kalkblock i hagen växer gul fetknopp, kärleksört och harmynta.

I områdesdelen norr om Venaån brukas huvuddelen av ekonomiska kartans åkermarker huvudsakligen för vallodling. Närmast norr om bron över Venaån finns ett mindre område med öppen ängsmark. Strax norr om denna och något högre ligger en åker. I den sydsluttning som här bildas finns en kalkpåverkad torrängsflora med bl a backsmultron, knölsörblomma, backsmörblomma, sandviol, fältarv (*Cerastium arvense*), darrgräs, knippfryle (*Luzula campestris*) och vårstarr (*Carex caryophylla*).

Insprängt mellan åkrarna norr om ån finns ett fuktigt lövskogsparti med lönn, asp, rönn och björk. I buskskiktet finns olvon och blåtry medan älggräs dominerar i fältskiktet. På ett stenblock av kalk och hälleflinta växer en grupp stora lindar. Nordväst om detta skogsparti finns ytterligare en mindre skogsdunge med öppen sydsluttning. I själva sydsluttningen och skogsbrynet finns en exklusiv torrängsflora med bl a säfferot, vargtörel (*Euphorbia esula*), väddkling, backsmultron, björnfloka och backsmörblomma. I buskskiktet dominerar en rad stora enar framför skogskanten men här finns också blåtry och kanelros. I trädskiktet kan nämnas bl a oxel, lind, lönn, asp, gran, björk och rönn. Väster om denna backe i sluttningen ned mot vägen finns en snårig lövlund med lönn, asp, rönn, al och även en del hassel, tibast och blåtry. Vegetationen i fältskiktet är ganska knapp och domineras av blåsippor. Mellan vägen och Älvlångens strand finns en ca 5 m bred lövskogsridda med lönn, al, rönn och björk. I norra delen av området intill landsvägen finns små bestånd av småborre (*Agrimonia eupatoria*) och den sällsynta lukt-småborren (*Agrimonia odorata*). Här växer också brudbröd, backlök, purpurknipprot samt en getapel.

Markerna här runt Älvhyttans by har hävdats sedan mycket länge. På 1780-talet upptogs hela området av åker- och ängsmarker så när som på det lilla partiet i sydväst som var skogbevuxet. Vid en jämförelse med gamla ekonomiska kartan av år 1865-67 framgår att åkermarken med några få undantag hade samma utbredning som nu. Däremot hade ängsmarken betydligt större utbredning förr och omfattade även de partier, som nu har vuxit igen med skog.

Området avgränsas i norr av landsvägen och inom området finns flera mindre vägar. En hel del bebyggelse finns här. Den består till största delen av den ursprungliga bebyggelsen med gamla mycket välbevarade bergsmansgårdar, som ytterligare förstärker kulturlandskapets ålderdomliga prägel. Några nyare hus har dock uppförts inom området.

Bedömning: Det gamla kulturlandskapet vid Älvhyttan är mycket vackert och omväxlande och förhållandevis välbevarat. Det har stort värde både från kulturhistorisk och landskapsbildsmässig synpunkt. Områdets rikedom på kalk gör också att här finns en speciell vegetation på många ställen. Området innehåller dessutom flera särpräglade småområden t ex den vackra betade enbacken och

de båda sydslutningarna med sin rika flora.

Klassificeringsmotiv: Kulturlandskapet, landskapsbilden, floran och vegetationen.

Klassificering: Klass 2

Naturvårdsönskemål: Önskvärt är att jordbruket fortsätter i nuvarande utsträckning och att landskapet inte tillåts växa igen. Det är också önskvärt med ökat betesutnyttjande bl a inom de igenväxta slohagarna. För landskapsbilden och den kulturhistoriska miljön störande bebyggelse och anläggningar bör inte få tillkomma inom området.

5.1.4 OMRÅDE NR: 4

Omfattning: Kulturlandskapet vid övre Älvhyttan och Gatan

Areal: 110 ha

Beskrivning: Området omfattar kulturlandskapet kring gårdarna vid övre Älvhyttan och Gatan samt odlingsmarkerna SV om Venakärret. Övre Älvhyttan är beläget 155 m ö h och 25 m över sjön Älvlångens yta. Gatan ligger på 175 m höjd. Området sluttar sedan mot NV mot Älvlången och Venakärret. Dominerande jordart är morän. I anslutning till bäcken som rinner norr om gårdarna vid övre Älvhyttan finns en kallkälla kallad Midsommarkällan.

Vid övre Älvhyttan är landskapet präglat av betesdrift vilket ger ett delvis öppet landskap med relativt små beteshagar omväxlande med lövdungar och skogspartier. Området gränsar här österut mot granskog. Tack vare det höga läget har man härifrån utsikt över Älvlången och delar av Älvhyttan. I SV finns även odlad åkermark intill vägen. Här finns också en björkhage, som tidigare troligen varit betad men som nu är igenväxt. Vid de båda små gårdarna vid Gatan hålls landskapet också till största delen fortfarande öppet och åkermarken är odlad. Dock håller ett par mindre åkrar i skogen NV Gatan på att växa igen då de inte brukas längre. Detta är även fallet med marken alldeles öster om den sk Blomsterängen (omr 5). Norr och nordväst om Gatan växer lövskog där asp dominerar men även en del gran och björk ingår. I buskskiktet växer sly av ask och asp och i fältskiktet dominerar ormbunkar. Området söder om Venakärret är så gott som helt öppet med betes- och åkermarker. Vid tiden för storskiftet 1783-84 var området till allra största delen bevuxet med skog. Endast det nordvästra hörnet tillhörde byns åker- och ängsmarker. Dessutom nyttjades området öster om Blomsterängen som hagmark. I samband med laga skifte, slutfört 1844, utflyttades två gårdar till Gatan och en till övre Älvhyttan. Hela området hävdas enligt ekonomiska kartan 1865-67 som åker- och ängsmark. Väster och nordväst om Gatan var ängsmarken trädbevuxen d v s det var slohagar. En hel del bebyggelse finns

inom området i huvudsak jordbruksbebyggelse i anslutning till kulturlandskapet. I centrum av området, sydost om Blomsterängen finns även en grustäkt.

Bedömning: Kulturlandskapet inom denna del av Älvhyttan har inte samma värde som områdena vid Älvhyttan och Venen, men har ändå stort landskapsbildsvärde då landskapet är mycket omväxlande och även små enheter odlas och betas. Den bebyggelse som finns smälter väl in i landskapsbilden och grustäkten är mycket lite störande.

Klassificeringsmotiv: Landskapsbilden

Klassificering: Klass 3

Naturvårdsönskemål: Fortsatt öppethållande av landskapet genom bete och åkerbruk samt gärna återupptagen hävd av nu igenväxande delar av området. Grustäkten bör inte utökas så att landskapsbilden störs.

5.1.5 OMRÅDE NR: 5

Omfattning: Blomsterängen

Areal: 8,2 ha

Beskrivning: Domänreservatet Blomsterängen är beläget strax söder om Älvhyttans by och norr om Övre Älvhyttan. Jordarten är morän med genomgående hög markfuktighet betingad av översilningsvatten. Floran tyder också på en hög kalkhalt i marken.

Blomsterängen är i huvudsak en slovhage vilket är Bergslagens motsvarighet till södra Sveriges löväng. Den är dock inte genomgående en renodlad slovhage utan har även inslag av sydlig löväng och bitvis lundartad lövskog. I trädskiktet dominerar björk men här förekommer även asp, ask, gråal, lönn, alm och lind. I buskskiktet dominerar den sällsynta och kalkkrävande arten blåtry men även bl a en förekommer. En rad sällsynta arter förekommer i fältskiktet bl a olika starrarter såsom loppstarr (*Carex pilularis*), skärmstarr (*C. remota*), fågelstarr (*C. ornithopoda*), vårstarr (*C. caryophylla*), slankstarr (*C. flacca*) och gulstarr (*C. hostiana*). Här växer också guckusko i några exemplar på två olika platser samt brudsporre, skogsknipprot, kärrknipprot, grustrav (*Arabis suecica*), vårärt, majviva och bergmynta. Sammanlagt har inom Blomsterängen antecknats ca 230 växtarter. (Se separat artlista bil 2).

Inom området finns också f d åkermark som nu håller på att växa igen, och delvis övergå i slåtteräng.

Den ovanliga gnagararten buskmus har påträffats här i Blomsterängen liksom en hel del fåglar exempelvis gulsångare och grön-

sångare. Ett par anmärkningsvärda fjärilsarter har också insamlats inom området, brun gräsfjäril (*Coenonympha hero*) och humlelik dagsvärmare (*Haemorrhagia fuciformis*).

Området har sedan gammalt hävdats som slohage och har även betats. Hela den norra delen betecknas som hagmark på kartan, upprättad vid storskiftet 1783-84. Däremot upptas den södra delen då av skogsmark. På 1860-talet då den gamla ekonomiska kartan upprättades var delar av ängen åkermark. Utsträckningen av denna var ungefär densamma som på det moderna ekonomiska kartbladet dvs den åkermark som nu är på väg att växa igen. Den östra delen var slohage medan det södra partiet var öppen slätteräng. På en lantmäterikarta upprättad vid en avstyckning år 1931 är däremot den södra delen betecknad som skogsmark medan de norra delarna upptas av åker- och ängsmark som tidigare. Ängen har därefter fått växa igen men har efter den temporära fredningen som domänreservat 1946 och 1950 åter börjat hävdas regelbundet och har nu återtagit karaktären av slätteräng.

Till skillnad från många andra lövängar i sydligare delar av landet bär träden i Blomsterängen inga spår av hamlings- eller lövtäkt. Troligen tog man här tillvara endast trädens rotskott.

Bedömning: Slätterängen är ett inslag i kulturlandskapet som förr var vanligt i Bergslagen men som nu försvunnit alltmer. Blomsterängen är en av de ytterst få slohagarna i Örebro läns del av Bergslagen som hävdats genom slätter ända fram till vår tid och torde vara den av slohagarna som drabbats av de minsta förändringarna i växtsammansättning på grund av bete eller igenväxning. Blomsterängen har därtill en mycket rik flora på grund av kalkrikedom och hyser en lång rad sällsynta arter.

Klassificeringsmotiv: Floran, vegetationen och kulturlandskapet.

Klassificering: Klass I

Naturvårdsönskemål: Området bör avsättas som naturreservat för att garantera fortsatt hävd.

5.1.6

OMRÅDE NR: 6

Omfattning: Bäckravin S Vargsand

Areal: 2,8 ha

Beskrivning: Området består av en ca 500 m lång bäckravin mellan vägen öster om Älvlången och sjön. Bäckens är totalt drygt 1 km lång och avvattnar en liten mosse i skogsområdet sydost om vägen. Bäckens har skurit sig ca 2-4 m ned i jordarts- materialet, som här utgöres av morän.

Vegetationen i området är granskog. Hela ravinen är dock kalhuggen och vegetationen här domineras nu av lövsly framför allt gråal och rönn samt av älggräs, skogsfräken och ormbunkar. Vid bäcken växer rikligt av den sydligt förekommande och i Bergslagen sällsynta skärmstarren (*Carex remota*). Längs bäcken finns också en värdefull mossflora med bl a *Trichocolea tomentella* (dunmossa) och *Splachnum luteum* (gul parasollmossa). Till största delen är själva bäcken orörd, men strax söder om sjön har en ny väg byggts och vattnet leds i en trumma under vägen. Dessutom är ravinen fylld av grenar, ris och stubbar efter avverkningen.

Bedömning: Den fina mossfloran och den rika förekomsten av skärmstarr medför att ravinen är en värdefull växtlokal.

Klassificeringsmotiv: Floran och vegetationen

Klassificering: Klass 3

Naturvårdsönskemål: Området bör skyddas från exploatering i form av fritidsbebyggelse, ytterligare vägbyggen och ingrepp som påverkar vattenföringen i bäcken samt direkt påverkan i bäckravinen av skogsgödsling.

5.1.7 OMRÅDE NR: 7

Omfattning: Näsmarkerna

Areal: 47 ha

Beskrivning: Den här beskrivna delen av de s k Näsmarkerna väster om Älvlången omfattar terrängen mellan Näsudden och Sjöändan med undantag för Røjängen och Tullportaberget. Dessa områden beskrivs separat. Området består av en mellan 150 och 500 m bred zon längs sjöstranden. Den sluttar österut, ned mot Älvlången. Högsta punkten väster om Tullportaberget ligger på 180 m:s höjd, d v s 50 m högre än sjöns yta.

Berggrunden utgörs huvudsakligen av utkalksten men även inslag av sura bergarter främst hälleflinta förekommer. Berget är blottat längs stranden i norra och mellersta delen av området, bl a Näsudden och Bergnäsudden, och bildar dessutom inom huvuddelen av området markanta nordsydliga långa och smala ryggar, som ofta stupar brant mot öster. Övriga delar är täckta av kalkrik morän som på vissa ställen är blockrik. Även blocken utgörs till stor del av kalk.

Norra delen av området mellan Näsudden och Røjängen är bevuxen med ängsgranskog med inslag av främst björk och tall. I buskskiktet växer relativt mycket sly av rönn och asp samt olvon och tibast. Fältskiktet är starkt kalkpåverkat med bl a blåsippan, underviol, getrams, harmynta, vårärt, akleja, purpurknipprot och brudsporre.

Mellan Røjängen och Älvtången löper en kalkrygg med både stora block, de s k Røjängsstenarna, och blottad hållmark samt en relativt brant sluttning ned mot sjön. På kalkblocken växer ormbunkar bl a stenbräken (*Asplenium trichomanes*), murruta (*Asplenium ruta muraria*) och den sällsynta, nordliga arten kortskaftad hällebräken (*Woodsia alpina*) samt getrams. På kalkhållarna finns bl a fågelstarr (*Carex ornithopoda*), purpurknipprot och rikligt med blodnäva. Sluttningen mot vattnet är bevuxen med ängstallskog med inslag av en och hyser en mycket särpräglad flora med stor rikedom på orkidéer. Piprör (*Calamagrostis arundinacea*) dominerar i fältskiktet, men här finns också spärrlosta (*Brachypodium pinnatum*), krissla, skogsklocka och klockpyrola samt orkidéarterna purpurknipprot, skogsknipprot, brudsporre och tvåblad.

Även skogen söder om Røjängen är i huvudsak av typen ängstallskog med inslag av björk, asp och gran. I fältskiktet dominerar piprör och bland mer anmärkningsvärda växter kan nämnas ängshavre, spärrlosta, purpurknipprot, skogsknipprot, brudsporre, tvåblad och underviol. Närmare stranden finns blodnäva och i sänkorna växer gulstarr (*Carex hostiana*). På strandklipporna vid Bergnäsudden växer kortskaftad hällebräken.

Näsmarkerna har ett rikt djurliv med älg, rådjur, grävling och den mindre vanligt förekommande buskmusen. Även huggormen trivs i området. Den sällsynta mindre flugsnapparen har hörts strax norr om Røjängen och bland övriga observerade fågelarter kan nämnas sparvuggla och gärdsmyg.

Näsmarkerna har förr använts som betesmark och då bedrevs här mycket intensiv betning från tidigt på våren. Detta och en viss avverkning inom området gjorde att här rådde tämligen öppna förhållanden. Troligen har bete och avverkningar ägt rum i detta område sedan 1300-talet, då det fanns en hytta i Älvhyttan. Den nu dominerande äldre barrskogen torde därför vara den första generationen slutet skog på många hundra år.

Inom området ligger det gamla jordtorpet Nässet, som nu används som fritidshus. Man har också byggt en ny byggnad på tomten. Från söder och ca 600 m in i området går en skogsbilväg. Den går dock inte ända fram till Nässet. Även till norra delen av Näsmarkerna ansluter en skogsvilväg från Enbergsäng. Den slutar i en vändplats i nordvästra hörnet av området. Härifrån går markerade stigar till Røjängen och Näsudden där vissa badmöjligheter finns. Flera andra mindre stigar genomkorsar också området. Intill stigen till Näsudden kan resterna av en kolarkoja och en kolbotten ses. Både vid Näsudden och Bergnäsudden ligger båtar.

Bedömning: Inom Näsmarkerna finns flera särpräglade vegetations typer, alla med en mycket rik flora. Ängstallskogen, som dominerar i området, torde i Sverige ha få motsvarigheter utom på Gotland. Den rika floran hyser en mängd mycket ovanliga växtarter både

kryptogamer och fanerogamer och hela området måste betraktas som mycket unikt.

Klassificeringsmotiv: Floran och vegetationen

Klassificering: Klass I

Naturvårdsönskemål: Området bör tillsammans med Røjängen och Tullportaberget avsättas som naturreservat. Skötseln av skogen inom reservatet bör anpassas till den speciella florans krav och häftiga förändringar av närings- och ljusförhållanden genom avverkningar bör undvikas, i varje fall över större områden samtidigt.

5.1.8 OMRÅDE NR: 8

Omfattning: Røjängen

Areal: 0,8 ha

Beskrivning: Røjängen är ett långsmalt kärr som ligger nedsänkt mellan två bergryggar. Den västra ryggen är uppbyggd av kalk och gnejs och bildar en brant, blockrik sluttning. Den östra ryggen som helt är uppbyggd av kalk är lägre och åsliknande.

Ett mindre område i centrala delen av kärret har karaktär av näringsfattigare mosse med tallar medan övriga delar är extremrikkärr. Tallmossdelen har vitmossarter i bottenskiktet samt en typisk mossevegetation med t ex skvattram, tranbär, ljung och lingo. Även en del fattigkärrväxter finns i mossen t ex vattenklöver, korallrot och flera starrarter bl a flaskstarr. Även i extremrikkärret växer en del tall och björk i träd- och buskskiktet. I fältskiktet finns många sällsynta starrarter bl a oxstarr (*Carex appropinquata*), hårstarr (*C. capillaris*), gulstarr (*C. hostiana*) och nåbbstarr (*C. lepidocarpa*) samt tuvsäv (*Scirpus caespitosus*), axag (*Schoenus ferrugineus*) och kärrbräken. Bland orkidéerna kan nämnas ängsnycklar, sumpnycklar, blodnyckelblomster (*Orchis cruenta*), kärrknipprot, brudsporre och knottblomster (*Malaxis monophylla*). I kärret har också påträffats den sällsynta sumpröksvampen (*Bovistella paludosa*) samt mossorna Leiocolea mülleri, Moerchia hibernica, Catoscopium nigratum (svartknoppsmossa); Cinclidium stygium (uddstjärnmossa), Drepanocladus revolvens, Preissia quadrata (kalkbålmossa) och Calliergon trifarium (maskmossa). Här växer även Sphagnum Warnstorffianum (purpur-vitmossa) som till skillnad från andra Sphagnum-arter fördrar kalk.

I Røjängen har man förr troligen bedrivit myrslätter, vilket också namnet antyder, men den var i så fall av ringa betydelse. I samband med laga skiftet beskrivs Røjängen som "dåligt kärr" och får ett lågt värde.

Genom kärret i nord-sydlig riktning går en mindre stig. Kärret är i övrigt helt opåverkat av t ex dikning och dämning.

Röjängen med omkringliggande område är sedan 1957 fredat som domänreservat.

Bedömning: Röjängen är ett välutbildat extremrikkärr och hyser flera mycket sällsynta arter både bland fanerogamer och kryptogamer.

Klassificeringsmotiv: Floran och vegetationen

Klassificering: Klass 1

Naturvårdsönskemål: se föreg omr

5.1.9 OMRÅDE NR: 9

Omfattning: Tullportaberget

Areal: 5,0 ha

Beskrivning: Tullportaberget är beläget sydväst om Näset. På bergets östsida har utbildats dels ett brant tvärstup med en svagt utbildad rasbrant under, dels söder om denna en brant sluttning helt täckt med oftast mycket stora block. Berggrunden består här av både gnejs och kalksten. Branten är ca 20-25 m hög. Ovanför denna vidtar en mot öster sluttande plåtå.

Blockbranten har en närmast urskogsartad vegetation med främst gran. Nedanför branten växer en örtrik granskog med inslag av ask, asp, björk och lind och med bl a hassel try, olvon och tibast i buskskiktet. I fältskiktet förekommer blåsippa, trolldruva, underviol, skogsvicker, nattviol, grönkulla, vippärt (*Lathyrus niger*), getrams, harmynta, sötvedel och den mycket sällsynta myskmåran (*Galium triflorum*). Här har även skogsfru (*Epipogium aphyllum*) påträffats. I branten växer bl a kattfot, äkta johannesört, kungsljus, vårärt, underviol, sandviol (*Viola rupestris*) och den kalkkrävande ormbunken murruta (*Asplenium ruta muraria*). Branten och kalkblocken hyser också en rik och mycket anmärkningsvärd mossflora med bl a följande arter Seligeria Campylopoda, Seligeria doniana, Plagiopus oederi, *Ctenidium molluscum* (kalkkammosa), *Distichum capillaceum*, *Encalypta streptocarpa*, *Mnium stellare* och *Neckera crispa* (grov fjädermossa).

Tullportaberget är sedan 1957 fredat som domänreservat.

Bedömning: Floran vid Tullportaberget är mycket värdefull med en rad sällsynta arter både bland fanerogamer och kryptogamer. Speciellt mossfloran är av särklass och torde ha få motsvarigheter i landet och mycket anmärkningsvärd är också förekomsten av murruta, skogsfru och myskmåra.

Klassificeringsmotiv: Floran och vegetationen

Klassificering: Klass 1

Naturvårdsönskemål: se omr nr 7.

5.1.10 OMRÅDE NR: 10

Omfattning: Klingtjärnsbäckens underjordiska del

Areal: 0,1 ha

Beskrivning: Denna bäck, Klingtjärnsbäcken, rinner från Klingtjärn norrut mot torpet Flyttkullen, svänger söder om denna mot väster och rinner därefter ut i Ävlången. Väster om Flyttkullen rinner bäcken under jord ca 10 m. Bäckens fallhöjd inom denna del är ca 2 m. Den rinner därefter ut genom ett block- och stenfylt hål. Berggrunden utgöres av urkalksten.

Längs den underjordiska bäcken har en grotta bildats i berggrunden. Ingångshålet är ett drygt 2 m djupt lodrätt hål. Här vidtar sedan en smal ca 80 cm hög gång. Efter ca 3-4 m finns en trång passage varefter gången vidgar sig och ändrar riktning. Bäckens rinner här i en gång under grottan med vilken förbindelse finns genom en trång passage mot norr. Grottan är hela vägen mycket trång och svårframkomlig. Sannolikt kan man inte ta sig in i grottan från den västra sidan. I grottan förekommer droppstensbildningar.

Skogsbilvägen längs Ävlången skär området och ingångshålet ligger endast några meter från väggkanten. Området är i övrigt bevuxet med granskog på moränmark.

Bedömning: Denna grotta är inte lika välutbildad och av samma värde som Jakob-Jons grotta, men förekomsten av droppstensbildningar är anmärkningsvärd då de inte är kända från fler lokaler i Syd- och Mellansverige än i Lummelunda på Gotland och här vid Ävlången.

Klassificeringsmotiv: Geologin

Klassificering: Klass 2

Naturvårdsönskemål: Grottan och den underjordiska bäcken bör skyddas mot all form av påverkan.

5.1.11 OMRÅDE NR: 11

Omfattning: Bergstup SV Flyttkullen

Areal: 0,8 ha

Beskrivning: Området är beläget SV Flyttkullen knappt 100 m från sjön Älvlången och strax intill vägen på dess östra sida. Berget, som i huvudsak består av kalk, stupar ca 4 m mot väster d v s mot sjön.

Vegetationen runt stupet består av ängsgranskog med inslag av unga almar, någon hassel samt try i buskskiktet. Fältskiktet är kalkpåverkat med förutom gräs bl a tibast och underviol. Själva stupet har en rik mossflora med en rad anmärkningsvärda arter. Här växer bl a Plagiopus oederi, Neckera bessereri, Neckera complanata (fjädermossa), Neckera crispa (grov fjädermossa) och Ctenidium molluscum (kalk-kammossa).

Bedömning: Området hyser en ovanligt rik och värdefull mossflora.

Klassificeringsmotiv: Floran och vegetationen.

Klassificering: Klass 3

Naturvårdsönskemål: All exploatering i form av bebyggelse, stentäkt o dyl bör undvikas liksom kalavverkning intill berget.

5.1.12 OMRÅDE NR: 12

Omfattning: Sågfallet

Areal: 0,3 ha

Beskrivning: Från L Grytsjön söder om Älvlången rinner en bäck, Sågsnårsälven, norrut till Älvlången. Strax söder om Älvlången bildar den ett ca 5 m högt fall "Sågfallet". Här gör bäcken en sväng och fallet vetter mot väster. Därefter svänger bäcken återigen mot norr och rinner under en skogsbilväg och i en ravin ut i Älvlången. Bäckens dessutom ett forsande lopp både uppströms och nedströms fallet på grund av den relativt kraftiga lutningen som terrängen har även här. Berggrunden inom området utgörs av finkornig gnejsbergart i vissa partier överlagrad av morän. Översta delen av fallet består av berghällar medan resten är brantare med block och stenar.

Strax ovanför fallet omges bäcken av blåbärsgrenskog som övergår i ängsartad granskog vid fallet och nedströms detta. I bäckravinen dominerar gråal men även björk finns. Vattenfallet medför att ett unikt mikroklimat uppstår i området. Sågfallet är på grund av detta en lämplig biotop för en rad sällsynta och anmärkningsvärda mossor bl a Cratoneurum-arterna C. commutatum, C. decipiens och C. filicinum, Dicranodontium denudatum, Plagiothecium undulatum och Trichocolea tomentella (dunmossa).

På trädstammar växer Ulota-arterna U. bruchii, U. coarctata, U. crispa och U. drummundii. Både Plagiothecium undulatum och samtliga Ulota-arterna är utpräglat västliga. Plagiothecium undulatum har tidigare ansetts vara en av Västmanlands sällsyntaste arter och har endast påträffats på några få lokaler i västligaste delen av landskapet.

I Sågsnårsälven finns enligt uppgift en öringstam samt kräftor.

Själva Sågfallet är numera opåverkat, men här låg tidigare en såg. Redan på storskifteskartan av år 1783-84 finns en såg vid Sågfallet. På lantmäterikartor från 1931 finns en byggnad vid Sågfallet, men om sågen då fortfarande var i drift är osäkert. Strax söder om området har man byggt en skogsbilväg och därvid fyllt ut bäckravinen och lagt en trumma under vägen.

Bedömning: Området hyser en unik mossflora och är av stort botaniskt intresse. Vattenfall som inte är utbyggda för utnyttjande av vattenkraften är sällsynt förekommande i Bergslagen även i så små bäckar som Sågsnårsälven.

Klassificeringsmotiv: Floran och vegetationen samt topografien.

Klassificering: Klass 3

Naturvårdsönskemål: Önskvärt är att det för mossfloran så viktiga mikroklimatet inte påverkas av ändrad vattenföring eller föroreningar i bäcken, kalhuggning av området el dyl.

5.1.13 OMRÅDE NR: 13

Omfattning: Underjordisk bäck med grottbildningar S om Älvlången.

Areal: 0,9 ha

Beskrivning: Från Ormtjärn (omr 14) rinner en bäck österut och ut i Älvlången. Ca 300 m från utloppet ur tjärnen rinner bäcken ned under jord. Ingångshålet, kallat "Trollhålet" eller "Skams farstu", är omgivet av stora block och ligger alldeles intill den skogsbilväg som går söder om sjön. Bäckens rinner underjordiskt ca 200 m för att därefter rinna ut genom ett block- och stenfyllt hål. Nivåskillnaden mellan bäckens in- och utlopp är drygt 15 m. Berggrunden inom området är urkalksten och bäcken har här bildat en kalkgrotta, den s k Jakob-Jons grotta.

Följande uppgifter är till största delen hämtade ur Lindén, A 1967 (Jakob-Jons grotta. Grottan - organ för Sveriges speleologförbund Nr 2, jan 1967). Grottan är belägen strax innanför det trånga ingångshålet och är uppdelad i fyra salar. Den sammanlagda längden på grottan är ca 60 m, men den raka vägen från ingångshålet till bortesta punkten är ca 17 m. Den största salen är helt torr, endast till synes stillastående vatten finns

i eroderade sprickor i golvet. Golvet ligger ca 1,5 m över vattnet i de andra salarna. Från denna sal finns eventuellt möjlighet att komma vidare in i grottan. Från salens inre del fortsätter två gångar, men dessa är nästan helt fyllda med jord och sand. Man har dock kunnat gräva sig fram ett stycke. Förutom denna stora sal finns tre mindre, en till stor del vattenfylld till vänster om den stora och två till höger. Den som ligger närmast stora salen, är även den helt torr och slamfri. Här finns en del droppstensbildningar, dels utfällningar på väggarna dels fristående stalaktiter och stalagmiter. Dessa är dock mycket små, alla mindre än 5 cm.

Utefter den sträcka bäcken rinner under jord finns många doliner d v s gropformiga vittringsbildningar i markytan.

Området skärs nära ingångshålet av en skogsbilväg. Vid ingångshålet växer granskog, medan större delen av området utgörs av de nu, med framför allt gran, igenväxande ängarna SV om Sjöändan.

Bedömning: Den välutvecklade kalkgrottan har stort geologiskt intresse. Förekomsten av droppsten är anmärkningsvärd, även om mängden och storleken är relativt ringa. Droppstensbildningar är i Syd- och Mellansverige endast kända från Lummelunda på Gotland förutom denna grotta och den mindre grottan (omr 10) i samma kalkstråk.

Klassificeringsmotiv: Geologin

Klassificering: Klass 1

Naturvårdsönskemål: Grottan och den underjordiska bäcken bör skyddas från all form av påverkan och eventuellt avsättas som naturminne. Fortsatta utgrävningar kan dock vara önskvärda.

5.1.14 OMRÅDE NR: 14

Omfattning: Ormtjärn

Areal: 6,2 ha

Beskrivning: Ormtjärn är en näringsfattig skogssjö med dystrof karaktär. Vattentillförseln sker från två bäckar som mynnar på västra stranden. Sjön avvattnas via en bäck från sydöstra delen av sjön. Denna bäck går ett stycke underjordiskt (område 13) och rinner därefter ut i Älvlången. Sjön är omgiven huvudsakligen av moränmark, men ett par mindre gnejshöjder med berg i dagen finns på västra sidan. En smal bård av myrmark finns längs sjöns stränder.

Sjöns omgivning är bevuxna med blåbärsgranskog. På västra stranden växer granskogen ända ut till den egentliga strandkanten medan östsidan har en zon med tall och björk där också brakved ingår. Närmast stranden finns ett bälte med pors och även en del

vass. Porsbältet övergår successivt i gungflymattor med anmärkningsvärd vegetation. Här växer förutom mera allmänna arter som blåttåtel, silleshår, flaskstarr, hirsstarr, vitstarr, vattenklöver och tranbär även rikligt med de i övrigt sällsynta arterna dytåg (*Juncus stygius*) och brunag (*Rhyncospora fusca*) samt de ovanliga mossorna Calliergon trifarium (maskmossa) och Moerchia hibernica. Längre ut i vattnet finns små "öar" av brunag och en del näckrosor.

I sjön finns enligt uppgift mört, ruda och aborre.

Ormtjärn är odikad men bäcken som avvattnar sjön har troligen rensats upp vid något tillfälle.

Sjöns stränder är så gott som helt orörda. Endast en mindre gammal grustäkt finns strax norr om sjön. Den omgivande skogen är däremot avverkad dels i ett mindre hygge nordost om sjön dels på sjöns nordvästsida. Här har man dock sparat en ca 10-20 m bred skogsremsa längs stranden. Bebyggelse saknas helt runt sjön. Vid sjöns östra strand har tidigare varit slättermarker. Sydöstra delen var slätterängar redan 1783-84 medan det vid laga skifte 1828-1844 bedrevs slätter på markerna längs hela östra stranden. 1865-67 fanns här även åkermark.

Sydväst om sjön finns ett nordvästvänt bergstup, som delvis består av urkalksten. Här växer en del ovanliga mossor t ex Scapania gymnostomophila.

Bedömning: Ormtjärn har på grund av de rika brunag- och dytåg-förekomsterna stort botaniskt intresse. Den är dessutom mycket lite kulturpåverkad.

Klassificeringsmotiv: Floran och vegetationen

Klassificering: Klass 3

Naturvårdsönskemål: Sjön bör undantas från all slags exploatering och lämnas orörd med oförändrat vattenstånd. Vid skogsavverkning bör minst 25 meter närmast sjön lämnas orörd.

5.2 I kommuninventeringen ej upptagna områden

5.2.1 OMRÅDE NR: 1

Omfattning: Jakob Jonstorpet

Areal: 1,3 ha

Beskrivning: Området omfattar ängsmarken och kantskogen vid det gamla, numera rivna Jakob Jonstorpet väster om Sjöändan. Ängsmarken är flack men avgränsas i väster av en slänt mot det högre liggande skogspartiet väster om området.

Vegetationen har karaktär av stäppartad torräng med enstaka träd och buskar. Här växer gamla, stora askar och lönnar men även en del björksly och unga granar har vandrat in. I kanten mot berget finns asp och ask och hassel växer i en bård mot sluttningen. Floran är kalkpåverkad med flera ovanliga arter. Här växer bl a tibast, akleja, gullviva, blåsippa, väddklint (*Centaurea scabiosa*) och spärrlosta (*Brachypodium pinnatum*). Ängsmarken omges av tallskog delvis av typen ängstallskog med piprör och bl a purpurknipprot.

Torpet och dess odlingsmarker härrör troligen från början av 1800-talet. Vid storskiftet 1783-84 brukas inte alls detta område sydväst om Älvlången, men efter laga skifte 1928-1844 finns här både åker- och ängsmarker vid Jakob Jonstorpet och Sjöändan. Markerna väster och söder om torpet hävdades som slättermark, medan åkermark dominerade omedelbart intill torpet. I norr och öster vidtog skogen. Torpet har fått namn efter sin mest kända bebyggare Jakob Jonsson, en i bygden legendarisk jägare, fruktdlare, skridskosmed m m.

Torpet är numera helt borta. Kvar finns endast en husgrund samt resterna av en jordkällare. Dessutom finns välbevarade stengårdsgårdar, som avgränsar det öppna området mot den omgivande skogen.

Området är fredat som domänreservat sedan 1964.

Bedömning:

Trots förekomsten av vissa sällsynta växtarter är det tveksamt om området som är naturligt igenväxande har sådana naturvärden jämfört med andra odlingsmarker i området att det motiverar ett särskilt skydd som domänreservat eller som naturreservat varför området borde kunna släppas till rationellt skogsbruk.

5.2.2 OMRÅDE NR: 2

Omfattning: sjön Älvlången

Areal: 340 ha

Beskrivning: Älvlången är en oligotrof (näringsfattig) spricksjö. Dess största djup är 22 m. Sjön är belägen 131 m ö h och omges framför allt i de södra delarna av höjdområden med relativt branta sluttningar ned mot vattnet. Norra delen av sjön är troligen grundare. Här finns också några mindre öar och stränderna är flackare. Berggrunden inom området domineras av urkalksten.

Älvlången får sitt vatten från en mängd bäckar runt sjön. Hela nederbördsområdet upptar en yta på 48 km². Avrinningen sker via Venaån vid byn Älvhyttan. Den rinner därefter genom Venakärret och slutligen ut i sjön Vikern.

Sjöns vattenkvalitet är hög, framför allt är den låga halten av närsalter anmärkningsvärd. (Totalkvävehalten är 0,40 mg/l och totalfosforhalten är 0,004 mg/l). Vattnet är svagt färgat, troligen av humusämnen, pH-värdet är 6,3 och syrgasmättnaden 92 % (värdena är hämtade ur SNV:s Tusen sjöars inventering). Allt detta tyder på att sjön är förhållandevis fri från föroreningar.

Vegetationen runt sjöns stränder saknar den typiska zonerings eftersom sjön är dämnd och vattenståndet växlar. Inventerings-sommaren var vattennivån mycket låg och sjön karakteriserades av breda vegetationslösa klapperstränder, med lera i de grundare vikarna. På leran växte dock bl a notblomster (*Lobelia dortmanna*) och ältranunkel. Enbergsängsviken är i sin innersta del helt igenvuxen med flaskstarr, säv och vass. Längs sjöns stränder har hittats flera ovanliga arter bl a klubbstarr (*Carex Buxbaumii*), agnsäv, (*Scirpus uniglumis*), skavfräken, fjällfräken (*Equisetum variegatum*), strandpryl, grovnate (*Potamogeton lucens*) samt hybrid Potamogeton lucens x gramineus. Grovnate är tidigare inte känd från någon bergslagssjö utan förekommer normalt i slättbygdssjöar (P.E. Persson, 1964).

Fiskfaunan i sjön domineras av de vanliga arterna gädda, abborre, lake, mört, nors, braxen, gers och löja men här finns också siklöja samt flodkräftor. Sjön har ingen svartlistning på grund av för hög kvicksilverhalt och här förekommer heller inte kräft- pesten som dock finns nedströms dammen i Venaån. Bland häckande fåglar vid Älvlången kan nämnas fiskmå, fisktärna och storlom.

Norr om byn vid Fattigstuvikens norra strand finns en kommunal badplats med ca 25 m sandstrand, en brygga, omklädningshytter, TC och parkeringsplatser. Men badmöjligheter finns även på flera andra ställen längs sjön bl a vid Näsudden.

Som tidigare nämnts är sjön reglerad och används sedan 1955 som vattenreservoar till kraftverken i Gytterp och Hagby. Enligt vattendom är den tillåtna regleringsamplituden 2,0 m. Dammen är belägen i Venaån vid byn Älvhyttan. Sjön har dock varit reglerad mycket länge, då det troligen redan på 1200-talet fanns en hytta vid Venaån. Efter hyttans nedläggning byggdes en kvarn och där- efter en likströmgenerator. Den sistnämnda drevs fram till 1948.

Hyttan har också medfört att stränderna framför allt vid byn innehåller en hel del slagg. Även den gamla sågen vid Sågfallet (se omr 12) förorsakade en del föroreningar då den drevs.

Bedömning: Sjön Älvlången är utan tvekan en av länets från naturvårdssynpunkt värdefullaste sjöar. Det största värdet ligger i att sjön tack vare kalkberggrunden har en så hög naturlig alkalinitet och därmed motståndskraft mot den pågående försurningen. Medan samtliga övriga rena sjöar i trakten har ett starkt sjunkande pH-värde ned mot gränsen för fiskarnas överlevnad ligger Älvlångens pH-värde på oförändrat hög nivå. Detta innebär att Älvlången kanske inom 10-20 år är den enda levande sjön i trakten som inte fått räddas genom artificiella kalkningsinsatser. Positivt för sjöns naturvärde är också friheten från föroreningar och närsalter samt fisk- och kräftbestånden. Negativt är dels påverkan genom vattenregleringen dels den fritidsbebyggelse på östra sidan som dels låser stränderna, dels utgör ett visst hot om föroreningar.

Naturvårdsönskemål: Det är önskvärt att inte ytterligare fritidsbebyggelse tillkommer vid sjöns stränder eller i närheten av sjön. Det är vidare önskvärt att skogsgödsling och kemisk lövbekämpning inte tillåts ske inom en ganska bred zon runt sjön och längs tillflödena.

Omfattande kemiska och limnologiska undersökningar bör utföras i sjön så att en jämförande värdering mot andra liknande sjöar i landet kan göras. Därefter bör övervägas vilket skyddsbehov som finns och vilka skyddsformer som är de lämpligaste.

I brist på den nämnda undersökningen kan en rättvisande klassificering inte göras men det mesta tyder på att Älvlången bör föras till klass 1 eller 2.

6. Förslag till säkerställande

Ett kortfattat förslag till åtgärder och eventuella fredningar redovisas separat under rubriken "Naturvårdsönskemål" i anslutning till varje delområdesbeskrivning. Här skall endast ges en sammanfattning och kort diskussion av dessa.

För tre av delområdena, Blomsterängen, Venakärret och Näsmarkerna föreslås skyddsformen naturreservat enligt 7 § naturvårdslagen. Blomsterängen är en slätteräng d v s helt och hållet en kulturprodukt som utan årlig hävd och skötsel skulle växa igen och förlora sin artrika flora. Förutom bevarandet av den värdefulla floran och vegetationen är också kulturlandskapstypen som sådan viktig att bibehålla. För att säkra fortsatt skötsel av området bör därför området avsättas som naturreservat. Även vad gäller Näsmarkerna och Venakärret skulle syftet med en fredning vara att

man med möjligheter till aktiv skötsel av området kan bevara en viss vegetationstyp i ett kanske icke-stabilt stadium där floran är som rikast. Dessa områden är nu präglade av människans utnyttjande sedan länge med bete och skogsbruk respektive slätter. Vegetationstyperna här skulle därför troligen förändras inte bara av modernt skogsbruk, dikningar o dyl utan även av att lämnas "ifred". Man kan därför med en viss skötsel ge en fristad åt växtarter som av modernt, traditionellt jord- och skogsbruk redan blivit hårt trängda eller utrotade inom andra liknande biotoper. För alla tre områdena tillkommer också värdet av ett skydd av samtliga inom området förekommande växtarter. Floran riskerar nu att utarmas också genom plockning och uppgrävning.

Eventuellt kan ett formellt skydd även diskuteras för kalkgrottan och underjordiska bäcken. Hotet här är framför allt exploatering. Redan nu går exempelvis en väg på grottans "tak". Skyddsformen skulle i så fall bli naturminne då arealen är mindre än 1 ha.

De tre områdena vid Älvhyttans by, Övre Älvhyttan och Venen har samtliga en mycket värdefull landskapsbild med ålderdomligt kulturlandskap. Fortsatt hävd och bete är därför mycket angeläget för att bevara denna landskapstyp, liksom vissa restriktioner vad gäller uppförande av modern bebyggelse, anläggningar o dyl. Eventuellt kan ett formellt skydd i form av bildande av naturvårdsområde enligt 19 § naturvårdslagen vara lämpligt för dessa områden. Härigenom skulle möjligheter skapas dels att förhindra en för områdets värden skadlig förändring av markanvändningen dels skulle möjligheter skapas för långsiktiga bidrag till den jordbruksdrift som är avgörande för områdets värden.

Inom dessa odlingsmarksområden och främst då vid Älvhyttans by finns också en mängd byggnader av kulturhistoriskt värde som tillsammans med omgivande odlingslandskap bildar en miljö av sådant värde att den bedömts ha riksintresse för kulturminnesvården. Även dessa intressen skulle gagnas av ett naturvårdsområde med byggnads- och markanvändningsreglerande regler samt skötselbidrag till jordbruket.

Av ovanstående text framgår att sjön Älvlångens värde i förhållande till andra svenska sjöar bör utvecklas ytterligare bl a genom limnologiska undersökningar. Det torde dock vara tämligen klart att sjön är skyddsvärd. Tänkbara skyddsformer är dels naturreservat enligt naturvårdslagen, dels det särskilda förbudet mot bl a utsläpp enligt 8 § miljöskyddslagen.

ARTLISTA VENAKÄRRETFanerogamer, kärlkryptogamer och mossor

Artlistan är inte komplett utan omfattar framför allt karakteristiska och/eller speciellt anmärkningsvärda arter som påträffats i kärret.

Understrykna är samtliga fanerogamer och kärlkryptogamer som i Hultén 1971 "Atlas över växternas utbredning i Norden" är betecknade som sällsynta i trakten (prickade på kartorna) samt de mossor som i Arnell, Nylund, 1954-69 "Illustrated mossflora of Fennoscandia" betecknas som ovanliga, sällsynta eller inte finns angivna för Västmanland.

Träd och buskar

Betula alba	björk
<u>Lonicera caerulea</u>	blåtry
Myrica gale	pors
Pinus silvestris	tall
Salix cinerea	gråvide
<u>Salix lapponum</u>	lappvide
Salix pentandra	jolster
Salix sp	

Örter och ris

Corallorhiza trifida	korallrot
<u>Drosera intermedia</u>	små-sileskår
Drosera longifolia	stor-sileskår
Drosera rotundifolia	rund-sileskår
<u>Epipactis palustris</u>	kärrknipprot
Filipendula ulmaria	älgört
<u>Lathyrus palustris</u>	sumpvial
<u>Listera ovata</u>	tvåblad
<u>Malaxis paludosa</u>	myggblomster
Menyanthes trifoliata	vattenklöver
Nuphar luteum	gul näckros
<u>Orchis incarnata</u>	ängsnycklar
Orchis maculata	jungfru Marie nycklar
<u>Orchis maculata Fuchsii</u>	
Orchis Trausteineri	sumpnycklar
Parnassia palustris	slätterblomma
<u>Primula farinosa</u>	majviva
Utricularia intermedia	dybläddra
<u>Utricularia minor</u>	dvärgbläddra
Utricularia vulgaris	vattenbläddra

Gräs

<i>Calamagrostis neglecta</i>	madrör
<u><i>Hierochloë odorata</i></u>	myskgräs
<i>Molinia caerulea</i>	blåtåtel
<i>Phragmites communis</i>	vass

Halvgräs m m

<u><i>Carex acutiformis</i></u>	brunstarr
<u><i>Carex appropinquata</i></u>	oxstrarr
<u><i>Carex Buxbaumii</i></u>	klubbstarr
<u><i>Carex caespitosa</i></u>	tuvstarr
<i>Carex chordorrhiza</i>	strängstarr
<u><i>Carex diandra</i></u>	trindstarr
<u><i>Carex disticha</i></u>	plattstarr
<i>Carex elongata</i>	rankstarr
<u><i>Carex flacca</i></u>	slankstarr
<i>Carex flava</i>	knagglestarr
<u><i>Carex heleonastes</i></u>	myrstarr
<u><i>Carex hirta</i></u>	grusstarr
<u><i>Carex hostiana</i></u>	gulstarr
<i>Carex lasiocarpa</i>	trådstarr
<u><i>Carex lepidocarpa</i></u>	näbbstarr
<i>Carex limosa</i>	dystarr
<i>Carex panicea</i>	hirsstarr
<u><i>Eriophorum gracile</i></u>	kärrull
<i>Eriophorum latifolium</i>	gräsull
<i>Juncus effusus</i>	veketåg
<u><i>Juncus stygius</i></u>	dytåg
<u><i>Rhynchospora fusca</i></u>	brunag
<u><i>Schoenus ferrugineus</i></u>	axag
<u><i>Scirpus caespitosus</i></u>	tuvsäv
<i>Scirpus mamillatus</i>	veksäv
<i>Scirpus trichophorum</i>	ullsäv, snip

Kärlkryptogamer

<u>Equisetum fluviatile</u>	sjöfräken
<u>Equisetum palustre</u>	kärrfräken
<u>Equisetum scirpoides</u>	trådfräken
<u>Equisetum variegatum</u>	smalfräken
<u>Lastrea thelypteris</u>	kärrbräken
<u>Ophioglossum vulgatum</u>	ormtunga
<u>Selaginella selaginoides</u>	dvärglummer

Mossor

<u>Bryum neodamense</u>	
<u>Campylium stellatum</u>	guldspärrmossa
<u>Catoscopium nigratum</u>	svartknoppsmossa
<u>Drepanocladus badius</u>	
<u>Drepanocladus intermedius</u>	
<u>Helodium Blandowii</u>	kärr-kammossa
<u>Hypnum pratense</u>	
<u>Moerchia hibernica</u>	
<u>Scorpidium scorpiodes</u>	kärr-klomossa
<u>Sphagnum warnsdorphanum</u>	purpur-vitmossa
<u>Tomtentypnum nitens</u>	gyllenmossa

ARTLISTA BLOMSTERÄNGENFanerogamer och kärnkryptogamer

Understrykna är samtliga fanerogamer och kärnkryptogamer som i Hultén 1971 "Atlas över växternas utbredning i Norden" är betecknade som sällsynta i trakten (prickade på kartorna).

Träd

<i>Acer platanoides</i>	lönn
<i>Alnus glutinosa</i>	klibbal
<i>Alnus incana</i>	gråal
<i>Betula pubescens</i>	björk
<i>Fraxinus exelsior</i>	ask
<i>Picea abies</i>	gran
<i>Pinus silvestris</i>	tall
<i>Populus tremula</i>	asp
<i>Prunus padus</i>	hägg
<i>Sorbus aucuparia</i>	rönn
<u><i>Sorbus intermedia</i></u>	oxel
<u><i>Thilia cordata</i></u>	skogslind
<u><i>Ulmus glabra</i></u>	alm

Buskar

<u><i>Daphne mezereum</i></u>	tibast
<i>Juniperus communis</i>	en
<u><i>Lonicera caerulea</i></u>	blåtry
<i>Lonicera xylosteum</i>	try
<i>Rhamnus frangula</i>	brakved
<i>Rosa (cinnamomea) majalis</i>	kanelros
<i>Rosa (villosa) mollis</i>	hartsros
<i>Rubus idaeus</i>	hallon
<i>Salix</i> sp	
<i>Salix caprea</i>	sälg
<i>Salix pentandra</i>	jolsterpil
<i>Viburnum opulus</i>	olvon

Örter, ris

<i>Achillea millefolium</i>	rölleka
<i>Achillea ptarmica</i>	nysör
<i>Actaea spicata</i>	svart trolldruva
<i>Aegopodium podagraria</i>	kirskål

<i>Alchemilla filicaulis</i>	späd-daggkåpa
<i>Alchemilla glaucescens</i>	sammetsdaggkåpa
<i>Alchemilla pastoralis</i>	betesdaggkåpa
<i>Anemone hepatica</i>	blåsippa
<i>Anemone nemorosa</i>	vitsippa
<i>Angelica silvestris</i>	strätta
<i>Antennaria dioica</i>	kattfot
<i>Anthriscus silvestris</i>	hundloka
<u><i>Aquilegia vulgaris</i></u>	akleja
<i>Arabidopsis thaliana</i>	backtrav
<i>Arabis arenosa</i>	sandtrav
<i>Arabis suecica</i>	grustrav
<i>Arenaria serpyllifolia</i>	sandnarv
<i>Artemisia vulgaris</i>	gråbo
<i>Brassica campestris</i>	åkerkål
<i>Calluna vulgaris</i>	ljung
<i>Caltha palustris</i>	kabbeleka
<i>Campanula patula</i>	ängsklocka
<i>Campanula persicifolia</i>	stor blåklocka
<i>Campanula rapunculoides</i>	knölklocka
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	lomme
<u><i>Cardamine amara</i></u>	bäckbräsa
<i>Carum carvi</i>	kummin
<i>Centaurea jacea</i>	rödclint
<u><i>Centaurea scabiosa</i></u>	väddclint
<i>Cerastium caespitosum</i>	hönsarv
<i>Chenopodium album</i>	svinmålla
<i>Chrysanthemum leucanthemum</i>	prästkrag
<i>Cirsium arvense</i>	åkertistel
<i>Cirsium heterophyllum</i>	brudborste
<i>Cirsium palustre</i>	kärrtistel
<i>Convallaria majalis</i>	liljekonvalj

<i>Crepis paludosa</i>	kärrfibbla
<i>Crepis praemorsa</i>	klasefibbla
<u><i>Cypripedium calceolus</i></u>	guckusko
<i>Drosera rotundifolia</i>	rund-sileshår
<i>Empetrum nigrum</i>	kråkbär
<u><i>Epipactis helleborine</i></u>	skogsknipprot
<u><i>Epipactis palustris</i></u>	kärrknipprot
<i>Erysimum cheiranthoides</i>	åkergyllen
<i>Filipendula ulmaria</i>	älggräs
<i>Fragaria vesca</i>	smultron
<i>Galeopsis bifida</i>	toppdån
<i>Galeopsis speciosa</i>	hampdån
<i>Galium boreale</i>	vitmåra
<i>Galium mollugo</i>	buskmåra
<i>Galium uliginosum</i>	sumpmåra
<i>Galium verum</i>	gulmåra
<i>Geranium robertianum</i>	stinknäva
<i>Geranium silvaticum</i>	midssommarblomster
<u><i>Gymnadenia conopsea</i></u>	brudsporre
<i>Heracleum sphondylium</i>	björnfloka
<i>Hieracium auricula</i>	revfibbla
<i>Hieracium umbellatum</i>	flockfibbla
<i>Hypericum maculatum</i>	fyrkantig johannesört
<i>Hypochoeris maculata</i>	slätterfibbla
<i>Knautia arvensis</i>	åkervädd
<i>Lactuca muralis</i>	skogssallat
<i>Lapsana communis</i>	harkål
<i>Lathyrus montanus</i>	gökärt
<i>Lathyrus pratensis</i>	gulvial
<u><i>Lathyrus vernus</i></u>	vårärt
<i>Leontodon autumnalis</i>	höstfibbla
<i>Linum catharticum</i>	vildlin
<u><i>Listera ovata</i></u>	tväblad
<i>Lotus corniculatus</i>	käringtand
<i>Lychnis flos-cuculi</i>	gökblomster
<i>Maianthemum bifolium</i>	ekorrbar
<i>Melampyrum pratense</i>	ängskovall

<i>Mentha arvensis</i>	åkermynta
<i>Menyanthes trifoliata</i>	vattenklöver
<i>Moehringia trinervia</i>	skogsnarv
<i>Myosotis palustris</i>	äkta förgätmigej
<i>Orchis maculata</i>	jungfru Marie nyckelblomster
<u><i>Orchis maculata fuchsii</i></u>	
<i>Oxalis acetosella</i>	harsyra
<i>Oxycoccus quadripetalus</i>	tranbär
<i>Paris quadrifolia</i>	ormbär
<i>Parnassia palustris</i>	slätterblomma
<i>Pimpinella saxifraga</i>	backanis
<i>Pinguicula vulgaris</i>	tätört
<i>Plantago lanceolata</i>	svartkämpar
<i>Plantago major</i>	groblad
<i>Platanthera bifolia</i>	nattviol
<i>Polygala vulgaris</i>	jungfrulin
<i>Polygonum viviparum</i>	ormrot
<i>Potentilla anserina</i>	gåsört
<u><i>Primula farinosa</i></u>	majviva
<i>Primula veris</i>	gullviva
<i>Prunella vulgaris</i>	brunört
<i>Pyrola minor</i>	klotpyrola
<i>Pyrola rotundifolia</i>	vitpyrola
<i>Ranunculus acris</i>	smörblomma
<i>Ranunculus auricomus</i>	maj-smörblomma
<i>Ranunculus repens</i>	revsmörblomma
<i>Rubus saxatilis</i>	stenbär
<i>Rumex acetosa</i>	ängssyra
<i>Rumex acetosella</i>	bergssyra
<u><i>Satureja acinos</i></u>	harmynta
<i>Saxifraga granulata</i>	mandelblomma
<i>Scorzonera humilis</i>	kornfibbla
<i>Sedum acre</i>	gul fetknopp
<i>Senecio vulgaris</i>	korsört
<i>Sinapis arvensis</i>	åkersenap

<i>Solidago virgaurea</i>	gullris
<i>Sonchus asper</i>	svintistel
<i>Spergula arvensis</i>	åkerspergel
<i>Stellaria graminea</i>	gräs-stjärnblomma
<i>Succisa pratensis</i>	ängsvädd
<i>Taraxacum</i> sp	maskros
<u><i>Thalictrum flavum</i></u>	ängsruta
<u><i>Thlaspi alpestre</i></u>	backskärvfrö
<i>Thlaspi arvense</i>	penningört
<i>Trientalis europaea</i>	skogsstjärna
<i>Trifolium medium</i>	skogsklöver
<i>Trifolium pratense</i>	rödklöver
<i>Trifolium repens</i>	vitklöver
<u><i>Trollius europaeus</i></u>	daldocka
<i>Tussilago farfara</i>	hästhov
<i>Urtica urens</i>	etternässla
<i>Vaccinium myrtillus</i>	blåbär
<i>Vaccinium uliginosum</i>	odon
<i>Vaccinium vitis idaea</i>	lingon
<u><i>Valeriana officinalis</i></u>	läke-vänderot
<i>Veronica chamaedrys</i>	te-veronica
<i>Veronica officinalis</i>	ärenpris
<i>Veronica scutellata</i>	dy-veronica
<i>Vicia cracca</i>	kråkvicker
<u><i>Viola mirabilis</i></u>	underviol
<i>Viola palustris</i>	kärrviol
<i>Viola riviniana</i>	skogsviol
<i>Viola tricolor</i>	styvmorsviol
<i>Viscaria vulgaris</i>	tjärblomster
<u>Gräs</u>	
<i>Agropyron repens</i>	kvickrot
<i>Agrostis canina</i>	brunven
<i>Agrostis tenuis</i>	rödven
<i>Alopecurus pratensis</i>	ängskavle
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	vårbrodd

<u>Avena elatior</u>	knylhavre
<u>Avena pratensis</u>	ängshavre
Avena pubescens	luddhavre
Briza media	darrgräs
Calamagrostis arundinacea	piprör
Calamagrostis epigeios	bergör
Calamagrostis neglecta	madrör
Dactylis glomerata	hundäxing
Deschampsia caespitosa	tuvtåtel
Deschampsia flexuosa	kruståtel
Festuca ovina	fårsvingel
Festuca pratensis	ängsvingel
Festuca rubra	rödsvingel
Glyceria fluitans	vanl mannagräs
Nardus stricta	stagg
Phleum pratense	timotej
Phragmites communis	vass
Poa annua	vitgröe
Poa compressa	berggröe
Poa pratensis	ängsgröe
Sieglingia decumbens	knägräs

Halvgräs m m

<u>Carex capillaris</u>	hårstarr
<u>Carex caryophylla</u>	vårstarr
Carex chordorrhiza	strängstarr
Carex digitata	vispstarr
Carex dioeca	nålstarr
Carex echinata	stjärnstarr
Carex flava	knagglestarr
Carex goodenowii	småstarr
<u>Carex hostiana</u>	gulstarr
Carex lasiocarpa	trådstarr
Carex leporina	harstarr
Carex oederi	ärtstarr
<u>Carex ornithopoda</u>	fågelstarr

Carex pallescens	blekstarr
Carex panicea	hirs-starr
Carex pilulifera	pillerstarr
<u>Carex pulicaris</u>	loppstarr
<u>Carex remota</u>	skärmstarr
Carex vaginata	slidstarr
Eriophorum angustifolium	vanl ängsull
Eriophorum latifolium	bredbladig ängsull
Juncus articulatus	ryltåg
Juncus bufonius	kryptåg
Juncus bulbosus	löktåg
Juncus conglomeratus	knapptåg
Juncus filiformis	trådtåg
Luzula campestris	knippfryle
Luzula multiflora	ängsfryle
Luzula pallescens	blekfryle
Luzula pilosa	vårfryle

Kärlkryptogamer

Athyrium filix-femina	majbräken
Dryopteris linnaeana	ekbräken
Dryopteris phegopteris	hultbräken
Dryopteris spinulosa	skogsbräken
<u>Equisetum hiemale</u>	skavgräs
Equisetum palustre	kärrfräken
Equisetum pratense	ängsfräken
Equisetum silvaticum	skogsfräken
Polypodium vulgare	stensöta
<u>Selaginella selaginoides</u>	dvärglumner

ARTLISTA NÄSMARKERNAFanerogamer, kärnkryptogamer och mossor

sammanställd av Ingvar Andersson och Per-Erik Persson

Artlistan omfattar hela Näsmarkerna, d v s inte enbart områdena nr 7, 8 och 9 i inventeringen.

Understrykna är samtliga fanerogamer och kärnkryptogamer som i Hultén 1971 "Atlas över växternas utbredning i Norden" är betecknade som sällsynta i trakten (prickade på kartorna) samt de mossor som i Arnell, Nylund, 1954-69 "Illustrated mossflora of Fennoscandia" betecknas som ovanliga, sällsynta eller inte finns angivna för Västmanland.

Fanerogamer och kärlkryptogamer

(ordnade efter Krok-Almqvist: Svensk Flora)

Compositae:

<i>Cirsium lanceolatum</i>	Vägtistel
" <i>palustre</i>	Kärrtistel
" <i>heterophyllum</i>	Brudborste
<i>Centaurea scabiosa</i>	Väddklint
" <i>jacea</i>	Rödcling
<i>Achillea millefolium</i>	Rölleka
" <i>ptarmica</i>	Nysört
<i>Crysanthemum leucanthemum</i>	Prästkrage
<i>Tussilago farfara</i>	Hästhov
<i>Gnaphalium dioicum</i>	Kattfot
" <i>silvaticum</i>	Skogsnooppa
<u><i>Inula salicina</i></u>	Krissla
<i>Solidago virgaurea</i>	Gullris
<i>Erigeron acre</i>	Gråbinka
<i>Scorzonera humilis</i>	Svinrot
<i>Taraxacum</i> sp	Maskros
<u><i>Leontodon hispidus</i></u>	Sommarfibbla
<i>Hypochaeris maculata</i>	Slätterfibbla
<i>Hieracium</i> sp	Fibblor
<i>Crepis paludosa</i>	Kärrfibbla
" <i>praemorsa</i>	Klasefibbla
<i>Lactuca muralis</i>	Skogssallat

Campanulaceae:

<i>Lobelia dortmanna</i>	Notblomster
<u><i>Campanula cervicaria</i></u>	Skogsklocka
" <i>rapunculoides</i>	Knölklocka
" <i>patula</i>	Ängsklocka
" <i>persicifolia</i>	Stor blåklocka
" <i>rotundifolia</i>	Liten blåklocka

Dipsacaceae:

Knautia arvensis	Åkervädd
Succisa pratensis	Ängsvädd

Rubiaceae:

Valeriana sambucifolia	Vänderot
Viburnum opulus	Olvon
Lonicera zylostem	Ben-try
" <u>caerulea</u>	Blåtry
Linnea borealis	Linnea
Galium boreale	Vitmåra
" verum	Gulmåra
" mollugo	Buskmåra
" palustre	Vattenmåra
" uliginosum	Sumpmåra
" <u>triflorum</u>	Myskmåra

Oleaceae:

Fraxinus exelsior	Ask
-------------------	-----

Contortae:

Gentiana campestris	Fältgentiana
" <u>amarella</u>	Ängsgentiana
Menyanthes trifoliata	Vattenklöver

Boraginaceae:

Myosotis palustris	Förgätmigej
" arvensis	Åkerförgätmigej

Labiatae:

Mentha arvensis	Åkermynta
<u>Satureja acinos</u>	Harmynta
" <u>vulgaris</u>	Bergmynta
Glechoma hederacea	Jordreva
Ajuga pyramidalis	Blåsuga
Prunella vulgaris	Brunört
Scutellaria galericulata	Frossört

<u>Stachys silvatica</u>	Stinksyska
Lamium purpureum	Rödplister
Galeopsis tetrahit	Pipdån
" bifida	Toppdån
<u>Scrophulariaceae:</u>	
Verbascum thapsus	Kungsljus
Scrophularia nodosa	Flenört
Linaria vulgaris	Gulsporre
Veronica scutellata	Dy-veronica
" beccabunga	Bäckveronica
" officinalis	Ärenpris
" chamaedrys	Te-veronica
" serpyllifolia	Majveronica
Euphrasia officinalis	Ögontröst
Melampyrum pratense	Ängskovall
" silvaticum	Skogskovall
Pedicularis palustris	Kärrspira
Rhinanthus minor	Ängsskallra
Lathraea squamaria	Vätters
<u>Plantaginaceae:</u>	
Plantago major	Groblad
" lanceolata	Svartkämpar
" media	Rödkämpar
<u>Lentibulariaceae:</u>	
Pinguicula vulgaris	Tätört
Utricularia intermedia	Dy-bläddra
" minor	Dvärgbläddra
<u>Primulaceae:</u>	
Primula veris	Gullviva
" farinosa	Majviva
Trientalis europaea	Skogsstjärna
Lysimachia vulgaris	Videört
" thyrsoflora	Topplösa

Bicornes:

Vaccinium myrtillus	Blåbär
" uliginosum	Odon
" vitis-idaea	Lingon
Oxycoccus quadripetalus	Tranbär
Arctostaphylus uva ursi	Mjölon
Calluna vulgaris	Ljung
Andromeda polifolia	Rosling
Ledum palustre	Skvattram
Pyrola chlorantha	Grönpyrola
" rotundifolia	Vitpyrola
" <u>media</u>	Klockpyrola
" minor	Klotpyrola
Moneses uniflora	Ögonpyrola
Ramischia secunda	Björkpyrola
Empetrum nigrum	Kråkris
<u>Monotropa hypophegea</u>	Glatt tallört

Ranunculaceae:

Ranunculus flammula	Ältranunkel
" <u>polyanthemus</u>	Backsmörblomma
" repens	Revsörblomma
" acris	Smörblomma
" auricomus	Majsmörblomma
Anemone hepatica	Blåsippa
" nemorosa	Vitsippa
<u>Thalictrum flavum</u>	Ängsruta
Caltha palustris	Kabbeleka
<u>Trollius europeus</u>	Daldockor
<u>Aquilegia vulgaris</u>	Akleja
Actaea spicata	Trolldruva

Berberidaceae:

<u>Berberis vulgaris</u>	Berberis
--------------------------	----------

Nymphaeaceae:

Nymphaea alba	Vit näckros
Nuphar luteum	Gul näckros

Cruciferae:

Arabidopsis thaliana	Backtrav
Cardaminopsis arenosa	Sandtrav
" <u>suecica</u>	Grustrav
<u>Arabis hirsuta</u>	Lundtrav
Cardamine pratensis	Ängsbrämsa
" <u>amara</u>	Bäckbrämsa
<u>Thlaspi alpestre</u>	Backskärvfrö

Violaceae:

Viola palustris	Kärrviol
" <u>mirabilis</u>	Underviol
" <u>riviniana</u>	Skogsviol
" <u>rupestris</u>	Sandviol
" <u>canina</u>	Ängsviol
" <u>tricolor</u>	Styvmorsviol

Droseraceae:

Drosera rotundifolia	Rund-silesår
" <u>longifolia</u>	Stor-silesår

Hypericaceae:

Hypericum maculatum	Fyrkantig johannesört
" <u>perforatum</u>	Johannesört

Tiliaceae:

<u>Tilia cordata</u>	Lind
----------------------	------

Geraniaceae:

<u>Geranium sanguineum</u>	Blodnäva
" <u>silvaticum</u>	Midsommarblomster
" <u>robertianum</u>	Stinknäva

Oxalidaceae:

Oxalis acetosella	Harsyra
-------------------	---------

Linaceae:

Linum catharticum Vildlin

Polygalaceae:

Polygala vulgaris Jungfrulin
 " amarella Rosett-jungfrulin

Crassulaceae:

Sedum telephium Kärleksört
 " acre Gul fetknopp

Saxifragaceae:

Saxifraga tridactylites Grusbräcka
 " granulata Mandelblomster
 Parnassia palustris Slätterblomma
 Chrysplenium alternifolium Gullpudra

Rosaceae:

Pyrus malus Apel
Sorbus suecica Oxel
 " aucuparia Rönn
 Prunus padus Hägg
 Filipendula ulmaria Älggräs
Agrimonia eupatoria Småborre
 " odorata Grov småborre
 Potentilla argentea Femfingerört
 " crantzii Fläckfingerört
 " erecta Blodrot
 " anserina Gåsört
 Fragaria vesca Smultron
 Comarum palustre Kråklöver
 Rubus idaeus Hallon
 " saxatilis Stenbär
 Rosa canina Nypon
 " majalis Kanelros
 " villosa Hartsros

Leguminosae:

Lathyrus pratensis	Gulvial
" silvestris	Backvial
" montanus	Gökärt
" vernus	Vårärt
" niger	Vippärt
Vivia cracca	Kråkvicker
" silvatica	Skogsvicker
" sepium	Häckvicker
<u>Astragalus glycyphyllus</u>	Sötvedel
Lotus corniculatus	Käringtand
Trifolium spadiceum	Brunklöver
" medium	Skogsklöver

Lythraceae:

Lythrum salicaria	Fackelblomster
-------------------	----------------

Onagraceae:

Chamenerion angustifolium	Mjölke
Epilobium montanum	Berg-dunört
" collinum	Back-dunört
" palustre	Kärr-dunört
<u>Circaea alpina</u>	Häxört

Haloraginaceae:

Myriophyllum alterniflorum	Hårslinga
----------------------------	-----------

Tymelaeaceae:

<u>Daphne mezereum</u>	Tibast
------------------------	--------

Umbelliferae:

Anthriscus silvestris	Hundloka
Angelica silvestris	Strätta
Peucedanum palustre	Kärnsilja
Pimpinella saxifraga	Bockrot

Aceraceae:

Acer platanoïdes	Lönn
------------------	------

Rhamnaceae:

Rhamnus frangula Brakved

Charyophyllaceae:

Silene cucubalus Smällglim
 Lychnis flos cuculi Gökblomster
 Stellaria graminea Gräs-stjärnblomma
 " longifolia Skogs-stjärnblomma
Cerastium arvense Fältvarv
 " holosteoides Hönsarv
 Moehringia trinervia Skogsnarv
 Arenaria serphyllifolia Sandnarv
 Sagina procumbens Krypnarv
 Scleranthus annuus Grönknavel

Polygonaceae:

Polygonum viviparum Ormrot
 " aviculare Trampört
 Rumex acetosella Bergssyra
 " acetosa Ängssyra

Urticaceae:

Urtica dioica Brännässla
Ulmus scabra Skogs-alm

Betulaceae:

Corylus avellana Hassel
 Betula pubescens Glasbjörk
 " verrucosa Vårtbjörk
 " nana Dvärgbjörk
 Alnus incana Gråal
 " glutinosa Klibbal

Myricaceae:

Myrica gale Pors

Salicaceae:

Populus tremula	Asp
Salix pentandra	Jolster
" caprea	Sälg
" aurita	Öronvide
" cineria	Gråvide
" repens	Krypvide
" myrsinifolia	Svartvide

Orchidaceae:

<u>Dactylorchis incarnata</u>	Ängsnycklar
" <u>Traunsteneri</u>	Sumpnycklar
" maculata	Jungfru Marie nycklar
<u>Gymnadenia conopsea</u>	Brudsporre
<u>Coeloglossum viride</u>	Grönkulla
Platanthera bifolia	Nattviol
" chloroleuca	Grönvit nattviol
Goodyera repens	Knärot
<u>Epipactis helleborine</u>	Skogs-knipprot
" atrorubens	Vanilj-knipprot
" palustris	Kärrknipprot
<u>Listera ovata</u>	Tvåblad
<u>Neottia nidus-avis</u>	Nästrot
<u>Epipogium aphyllum</u>	Skogsfru
Corallorrhiza trifida	Korallrot
<u>Malaxis monophylla</u>	Knottblomster

Liliaceae:

<u>Polygonatum odoratum</u>	getrams
Convallaria majalis	Liljekonvalj
Majanthemum bifolium	Ekorrbär
Paris quadrifolia	Ormbär

Juncaceae:

Juncus effusus	Veketåg
" conglomeratus	Knapptåg
" filiformis	Trådtåg

Juncus bufonius	Vägtåg
" <u>stygius</u>	Dytåg
" bulbosus	Löktåg
" articulatus	Ryltåg
" alpinus	Myrtåg
Luzula campestris	Knippfryle
" multiflora	Ängsfryle
" <u>pallens</u>	Blekfryle
" pilosa	Vårfryle

Cyperaceae:

Scirpus silvaticus	Skogssäv
" lacustris	Säv
" hudsonianus	Snip
Eleocharis acicularis	Nålsäv
" mamillatus	Veksäv
Eriophorum angustifolium	Ängsull
" latifolium	Gräsull
" <u>gracile</u>	Kärrull
" vaginatum	Tuvdun
<u>Rhynchospora alba</u>	Vitag
" <u>fusca</u>	Brunäg
<u>Schoenus ferrugineus</u>	Ax-ag
Carex dioica	Nålstarr
" <u>pulicaris</u>	Loppstarr
" chordorrhiza	Strängstarr
" <u>disticha</u>	Plattstarr
" leporina	Harstarr
" <u>appropinquata</u>	Oxstarr
" diandra	Trindstarr
" echinata	Stjärnstarr
" elongata	Rankstarr
" canescens	Gråstarr
" <u>brunnescens</u>	Nickstarr
" <u>loliacea</u>	Repestarr
" digitata	Vispstarr
" <u>ornithopoda</u>	Fågelstarr
" ericetorum	Backstarr

<u>Carex caryophyllacea</u>	Vårstarr
" pilulifera	Pillerstarr
" vesicaria	Blåstarr
" rostrata	Flaskstarr
" flava	Knagglestarr
<u>" lepidocarpa</u>	Näbbstarr
" oederi	Ärtstarr
<u>" hostiana</u>	Gulstarr
" pallescens	Blekstarr
<u>" capillaris</u>	Hårstarr
" limosa	Dystarr
" magellanica	Sumpstarr
" panicea	Hirsstarr
" livida	Vitstarr
" vaginata	Slidstarr
<u>" flacca</u>	Slankstarr
<u>" Buxbaumi</u>	Klubbstarr
" fusca	Småstarr
<u>" elata</u>	Bunkestarr
" gracilis	Vasstarr

Gramineae:

Alopecurus pratensis	Ängskavle
Phleum pratense	Timotej
Phalaris arundinacea	Rörflen
Anthoxanthum odoratum	Vårbrodd
Nardus stricta	Stagg
Elytrigia repens	Kvickrot
<u>Brachypodium pinnatum</u>	Spärrlosta
Festuca ovina	Fårsvingel
" rubra	Rödsvingel
" pratensis	Ängsvingel
Dactylis glomerata	Hundäxing
Briza media	Darrgräs
Poa trivialis	Kärrgröe
" pratensis	Ängsgröe
" nemoralis	Lundgröe

<i>Poa compressa</i>	Berggröe
<i>Glyceria fluitans</i>	Mannagräs
<i>Molinia caerulea</i>	Blåtåtel
<i>Phragmites communis</i>	Vass
<i>Melica nutans</i>	Bergsslok
<u><i>Sesleria caerulea</i></u>	Älväxing
<i>Siegl ingia decumbens</i>	Knägräs
<u><i>Arrhenatherum pratense</i></u>	Ängshavre
" <i>pubescens</i>	Luddhavre
<i>Deschampsia flexuosa</i>	Kruståtel
" <i>caespitosa</i>	Tuvtåtel
<i>Calamagrostis arundinacea</i>	Piprör
" <i>neglecta</i>	Madrör
" <i>canescens</i>	Grenrör
" <i>purpurea</i>	Brunrör
" <i>epigejos</i>	Bergrör
<i>Agrostis stolonifera</i>	Krypven
" <i>tenuis</i>	Rödven
" <i>canina</i>	Brunven
 <u>Typhaceae:</u>	
<i>Sparganium minimum</i>	Dvärg-igelknopp
" <i>simplex</i>	Igelknopp
<i>Typha latifolia</i>	Bred-kaveldun
 <u>Araceae:</u>	
<i>Calla palustris</i>	Missne
 <u>Alismataceae:</u>	
<i>Alisma plantago aquatica</i>	Svalting
 <u>Scheuchzeriaceae:</u>	
<i>Triglochin palustre</i>	Kärrsälting

Potamogetonaceae:

Potamogeton natans	Gäddnate
" <u>polygonifolius</u>	Bäcknate
" <u>lucens</u>	Grovnate
" gramineus	Gräsnate
" perfoliatus	Ålnate

Coniferae:

Pinus silvestris	Tall
Picea abies	Gran
Juniperus communis	En

Polypodiaceae:

Polypodium vulgare	Stensöta
Pteridium aquilinum	Örnbräken
Asplenium trichomanes	Bergspring
" <u>ruta-muraria</u>	Murruta
Athyrium felix femina	Majbräken
Dryopteris filix mas	Träjon
" spinulosa	Skogsbräken
" <u>austriaca</u>	Lundbräken
<u>Lastrea palustris</u>	Kärrbräken
" phegopteris	Hultbräken
" dryopteris	Ekbräken
<u>Matteuccia struthiopteris</u>	Strutbräken
Cystopteris fragilis	Stenbräken
Woodsia ilvensis	Hällebräken
" <u>alpina</u>	Kortskaftad hällebräken

Ophioglossaceae:

Botrychium lunaria	Låsbräken
--------------------	-----------

Equisetaceae:

Equisetum arvense	Åkerfräken
" silvaticum	Skogsfräken
" pratense	Ängsfräken

<i>Equisetum palustre</i>	Kärrfräken
" <i>limosum</i>	Dyfräken
" <u><i>hiemale</i></u>	Skavfräken
" <u><i>variegatum</i></u>	Smalfräken

Lycopodiaceae:

<i>Lycopodium complanatum</i>	Plattlumner
" <i>annotinum</i>	Revlumner
" <i>clavatum</i>	Mattlumner
" <i>selago</i>	Lopplumner

Selaginellaceae:

<u><i>Selaginella selaginoides</i></u>	Dvärglumner
--	-------------

Kryptogamvegetation

Mossor. Mossfloran inom området har undersökts av I Andersson, Alvhyttan, och N Hakelier, Örebro. Här ges en lista på de sällsynta och mer anmärkningsvärda arterna som förekommer inom området.

Amphidium lapponicum

Anomodon attenuatus

" *longifolius*

Aulacomnium androgynum cfr

Bartramia Halleriana

Blindia acuta

Brynum elegans

Calliergon trifarium

Campylium Halleri

" *helodes*

Catoscopium nigratum

Cirriphyllum Vaucheri

Cratoneurum commutatum

" *discipliens*

" *falcatum*

" *filicinum*

Dichodontium pellucidum

Dicranodontium denudatum
Diphyscium foliosum
Ditrichum cylindricum
" heteromallum
Drepanocladus badius
" vernicosus
Encalypta ciliata
" spathulata
" streptocarpa
Ephemerum minutissimum
Eurhynchium pulchellum
" striatulum
Fissidens eristatus
" mimutulus
Gymnostomum aeruginosum
Heterocladium squarrosulum
Hypnum fastigiatum
Isopterygium depressum
Isopterygium Seligera
Kiaeria Blyttii
Leucobryum glaucum
Meesia triquetra
Mnium orthorrhynchum
" serratum
" stellare
" undulatum
Myurella julacea
Neckera Besseri
" crispa
Oligotrichum hercyncium
Orthothecium intricatum
" rufescens
Paludella squarrosa
Plagiopus Oederi
Plagiothecium undulatum

Pogonatum aloides
 Pseudosclerapodium purum
Saelania glaucescens
Seligeria diversifolia
 " Doniana
 " pusilla
 " recurvata
 " campylopoda
 Splachnum luteum
 " rubrum
 Tayloria tenuis
 Tetraplodon mnioides
Thamnum alopecurum
 Timmia austriaca
Trematodon ambiguus
 Ulota Bruchii
 " coarctatum
 " crispum
 " Drummondii
 Weisia controversa
Zygodon viridissimus

Levermossor:

Fossombronia wondraczekii
Moerchia hibernica
Trichocolea tomentella
 Pellia endiviifolia
 Bazzania tribolata
 " tricrenata
Barbilophozia lycopodioides
 Leiocolea bantriensis
 " mülleri
Lophozia marchia
Obtusifolium obtusum

Scapania gymnostomophila" calciocola

" aequiloba

" aspera

" nemorosa

Marsupella emarginata

" sphacelata

Conocephalum conicum

Asterella Ludwigii

Lavar. Lavfloran inom området har inte närmare undersökts.

Svampar

Bovistella paludosa   sumpröksvamp

LITTERATURFÖRTECKNINGAllmänt

Walldén, B och Curry-Lindahl, K 1958
Natur i Västmanland

Ångström, A 1968
Sveriges klimat

Tham W 1943
Lindesberg och Nora genom tiderna, I

Tham, W 1949
Lindesberg och Nora genom tiderna II

Botanik

Andersson, I 1973
Bland lövängar och rikkärr i Blå Bergen
Lustgården 1973

Andersson, I och Persson, P E
Näsmarkernas flora. Artförteckning med kortfattad växtgeografisk
beskrivning

Arnell, S 1956
Illustrated mossflora of Fennoscandia
I Hepaticae

Eckerbom, N 1951
Bergslagens slovhage
Sveriges Natur 1951

Hakelner, N 1963
Bidrag till Sveriges mossflora II
Sv. Bot. Tidskr. Bd 57 H 3

Hakelner, N 1967
Three new Swedish species of Geoglossum
Sv. Bot. Tidskr. Bd 61 H 3

Hamrin, A 1956
Strövtåg i naturen ur Västmanland - Svenskt mittland

Hultén, E 1971
Atlas över växternas utbredning i Norden

Krok-Almqvist 1967
Svensk flora del I och del II

von Krusenstjerna, E 1967
Nordisk bryologisk förenings första möte i Nora 1966
Sv. Bot. Tidskr. Bd 61 H 2

Lid, J 1963

Norsk og svensk flora

Lindsten, E 1956

Älvhyttan. En lustgård i Bergslagen

Sveriges Natur nr 2 1956

Nyholm, E 1954-1969

Illustrated mossflora of Fennoscandia

II Musci

Persson, P E 1963

Näsmarkernas vegetation och flora. Försök till en beskrivning.

Bot. Not. 116:4

Persson, P E 1964

Några nya växtlokaler från urkalkområdet i Viker

Bot. Not. 117:1

Sjörs, H 1967

Nordisk växtgeografi

Ursing, B 1964

Svenska växter i text och bild. Kryptogamer

Geologi

Lindén, A 1967

Jakob-Jons grotta

Grottan - organ för Sveriges speleolog-förbund

nr 2 Årg 1

Lindén, A 1969

SSF:s årsmöte i Lindsberg

Grottan - organ för Sveriges speleolog-förbund

Nr 2 Årg 4

Linnarsson, G 1875

Beskrivning till geologiska kartbladet Latorp

SGU ser Aa nr 55

Magnusson, N m fl 1963

Sveriges geologi

Hydrologi

Statens naturvårdsverk 1974

Tusen sjöar

(grundmaterial)

Zoologi

Gullander, B 1971
Nordens dagfjärilar
Nordens nattflyn
Nordens svärmare och spinnare

Muus, B och Dahlström, P 1972
Sötvattensfisk och fiske

Nordström, F 1969
Våra fjärilar del I-III

UTDRAG UR LÄNSMUSEETS INVENTERING 1975-76OMRÅDETS BENÄMNING: Älvhyttan-Dalkarlsberg-VikerKOMMUN: NoraSOCKEN: VikerBERÖRDA FASTIGHETER:LÄGESBESKRIVNING: Området är beläget ca 1 mil söder om GyttorpEK KARTOR: 10E 8i, 10E 9i, 10E 7j, 10E 8j, 10E 9j.
104 88 104 98 104 79 104 89 104 99

GRÄNSER: Området sträcker sig från sjön Vikerns strand i norr till Dalkarlshyttan i söder. I väster avgränsas området vid sjön Ävlångens östra strand, och i öster sträcker sig området till i höjd med Skrikarhyttan-Bengtstorp.

OMRÅDESBESKRIVNING: Det avgränsade området omfattar en typisk bergslagsbygd, som präglats av långvarig gruv- och hytthantering. Bland gruvorna lägger man främst märke till Dalkarlsbergsfältet, där gruvbrytning förekommit sedan tidigare delen av medeltiden. I anslutning till detta gruvområde växte under århundradena Noraskogs bergslag fram, med mångtaliga större och mindre hyttor. Bland hyttorna kan nämnas Bengtstorpshyttan, V och Ö Skrikarhyttan, Älvhyttan, Gamla och Nya Vikers hyttor samt Dalkarlshyttan. De flesta av hyttorna står i dag kvar endast som ruiner. Flera ger sig till känna endast genom Ortsnamn med ordet hytta. Bebyggelsebilderna i området rymmer vid sidan av hytt- och gruvverksamhetens objekt, karaktäristiska delar av de forna hyttbyarna, där de till stor del väl bevarade bergsmansgårdarna intar en framträdande plats. I anslutning till dessa bebyggelsekoncentrationer finns på sina håll bevarat ett typiskt småbrutet odlingslandskap, som minner om den gångna jordbruksnäringen i området. Karaktäristiskt är också för vissa delar av området att bebyggelsen är lokaliserad till skogstrakterna. Vid sidan av de rent kulturhistoriskt värdefulla inslagen i landskapet besitter området också betydande värde ur naturupplevelsesynpunkt genom vackra sjöutsikter, öppen odlingsbygd och skogsområden. Vidare finns vid sjön Ävlången ett område som innehåller en rik och ovanlig markflora och som därigenom betingar ett betydande växtgeografiskt intresse.

Intill sjön Ävlångens östra strand ligger Älvhyttans by, som består av ett tiotal gamla bergsmansgårdar belägna på ömse sidor av landsvägen mot Dalkarlsberg och på höjden emot sjön. Förutom bostads- och ekonomibyggnader rymmer Älvhyttmiljön också rester från hyttiden i form av hyttruin, rostugn och vattenledare. Vidare finns rester av kvarn- och dammanläggning. Bybildningen omges av ett småbrutet odlingslandskap med åker- och ängsmarker,

där den påträngande ungsbogen breder ut sig. I omgivningarna finns också rester av de tidigare i området mycket utbredda lövhagarna. Kring själva bebyggelsen finns i skogsranden och utmed landsvägen enstaka torp och mindre boställen, vilka minner om den under järnhanterings blomstringsperiod stora åtgången på arbetskraft vid hyttan. Mycket av denna randbebyggelse är dock sedan lång tid försvunnen.

Bebyggelsebilderna i Älvhyttan karaktäriseras av ett påfallande enhetligt intryck. Man har här behållit ett betydligt enklare eller mer allmogemässigt byggnadsskick, vid jämförelse med exempelvis Skrikarhyttan, som präglas av mer högreståndsmässiga drag. I Älvhyttan är timrade och panelade boningshus i Falu rödfärg helt dominerande. Många av husen har stommar och ibland även yttre utformningar från 1700-talet och 1800-talet. Husen är oftast 1 1/2 våningar, har röda tegeltäckta sadeltak med järnskorstenar stundom även med kronor samt olika typer av spröjsade fönster. Knutar, lister och fönsterdetaljer är vitmålade. Flera av de förra bergsmansgårdarna har delvis kringbyggd mangård, en eller flera uthuslängor av likaså traditionell, äldre agrar karaktär. Bland gårdarna i byn kan nämnas: Älvhyttan 1:1, som har en bodlänga, ett f d boningshus från tidigt 1700-tal. I ett av rummen den s k "kyrksalen", finns rika allmogemålningar av 1700-tals karaktär. Målningarna har bibliska motiv. Byggnaden har parstuguplan och är av ägaren inredd till bygdemuseum. Även andra gårdar i byn har spår av allmogemåleri (4:28). Till de mer intressanta gårdarna i byn hör "Per-Annersa gården", som gått i arv i samma släkt över 400 år. Gården tillkom 1571 och gåvobrev finns på fastigheten sedan 1642. Den sista hyttan i Älvhyttans by blåstes ned vid mitten av 1800-talet. Därefter har ingen malmförädling förekommit i byn. Jord- och skogsbruk blev därefter huvudnäringar. Vid Älvhyttan finns ett naturreservat där den gamla ängskulturen vårdas på traditionellt sätt.

Den del av sjön Älvtälens strand som berörs av den fysiska riksplaneringens avgränsningar innehåller ett mindre bestånd av fritidsbebyggelse. Den är dock så belägen att den ej påverkar bebyggelsebilderna vid Älvhyttans by.

I det avgränsade riksintresseområdets södra del ligger Dalkarls-hyttan och Dalkarlsberg. Det är den största bebyggelsekoncentrationen i det aktuella landskapsavsnittet. I Dalkarlsberg finns de malmfyndigheter, som försett många av de omgivande hyttorna med järnmalm. Gruvdriften är känd sedan 1300-talet genom en av Kung Magnus Eriksson utfärdad förordning över "Västra Berget" - vilket i dag allmänt tolkas som Dalkarlsberg. Då gruvdriften i området nedlades 1948 hade brytningen och förädlingen av järnmalm pågått i åtminstone sex århundraden. I Dalkarls-hyttan har, vilket också namnet omtalar, även funnits en hytta. I dag är Dalkarls-hyttan en avfolkad f d industriort med mångtliga minnen från en gång storhetsperiod. Bebyggelsemiljön är belägen i ett starkt kuperat och skogigt landskapsavsnitt. Området genomkorsas av ett

rikt förgrenat och utbyggt konstvattennät, som har sin upprinnelse i Gördammen. Denna vattenanläggning var tidigare den enda kraftkällan för gruv- och hytteanläggningarna. På flera håll i byn finns större och mindre slagghögar. Somliga av dem är helt eller delvis övervuxna med buskar och träd. I området finns ett tiotal olika gruvschakt, som brukats under skilda epoker. Det djupaste och sista gruvhålet som var i användning vid nerläggningen mäter över 500 meter i djup. Den rödfärgade gruvlaven visar var nedgången till schaktet är belägen. Andra minnen från gruvtiden är de mer eller mindre förfallna verkstadsanläggningarna i området. Somliga återstår endast som ruinhögar. Bland de bättre bevarade kan nämnas smedjan, en putsad sinterstensbyggnad från tidigt 1800-tal, lokstallet, ett f d järnförråd, som också inrymt poststation, med stomme av sintersten och med putsad fasad. Intill den senare byggnaden finns ytterligare en stenbyggnad. Bland övriga byggnader som hör samman med gruvhantering finns gruvlaven, en rödfärgad träbyggnad från 1940-talet. Trots den sena tillkomsttiden är byggnaden uppförd i den gamla traditionella karaktären. Laven står i dag som ett utropstecken och minnesmärke över Dalkarlsbergs historia. Intill laven ligger gruvstugan, en grå putsad stenbyggnad med hög tegelskorsten. Intill dessa byggnader ligger några slagghögar och på dem finns trärester av gamla transportbanor. I Dalkarlshyttan lägger man också märke till rester av banvallen efter den upprivna smalspåriga järnvägen på vilken malmen transporterades. Järnvägen gick norrut genom Skrikarhyttan till Vikersvik.

Bebyggelsen i området rymmer många olika typer av hus men i stort kan rödfärgade träbyggnader från 1800-talet sägas vara dominerande. Bebyggelsebildens består av tidstypiska bergsmansgårdar i enklare och mer allmogemässig karaktär från 1700- och 1800-talen, bostadshus och hyresbostäder av olika karaktärer med mer eller mindre väl bevarade ursprungsutformningar. Utöver dessa byggnader finns också frikyrkolokaler, ordenshus, affär och skola av liknande karaktär från 1800- och 1900-talet. Av annorlunda karaktär men typisk för sin tid är bl a herrgården, en gulmålad trävilla från slutet av 1800-talet. Bebyggelsemiljön rymmer även inslag från senare tid i form av bostads- och fritidshus.

I Skrikarhyttan finns en osedvanligt rik samling av storslagna bergsmansgårdar. Dessa högreståndsmässiga fastigheter minner, vid sidan av de två hyttplatserna och gruvan om den betydande järnförädling som här en gång ägt rum och som skapat rikedom åt bygden. Landskapet är öppet och till stor del uppodlat. Jordbruk av större omfattning har här bedrivits vid sidan av bergshantering eller framförallt sedan denna nedlagts. Bebyggelsekoncentrationen är starkast i södra delen av området vid Skrikarhyttans by vid Mogrueälven och hyttplatserna. Här ligger bergsmansgårdarna "Gustav Jansgården", "Knutagården", "Domaregården" och "Mejerigården". Längre söder ut i bygden finner man ytterligare två gårdar av samma kategori, "Södra gården"

och "Herrgården". Landskapet är i sydligaste delen av samma typ som i Dalkarlshyttan, kuperat och skogigt. I norra områdespartiet är det utpräglad slättbygd med bergsmansgården "Stora gården" som markant inslag samt även "Israel-Persagården" längre öster ut mot Bengtstorp. I denna områdesdel finns också kyrkan, komministergården samt församlingshemmet och sockenstugan.

Malmen, som en gång födde denna bygd, bröts i Mogruvan och bestod av mörkfärgad och järnhaltig blodstensmalm. Hyttorna Västra och Östra Skrikarhyttan var belägna vid Mogruveälven vid Skrikarhyttans by. Sista brytningen och blåsningen ägde rum 1918. I dag återstår endast ruinrester av gruv- och hyttanläggningarna.

Bergsmansgårdarna i Skrikarhyttan är av mer storslagen och högreståndsmässig karaktär vid jämförelse med dem i Älvhyttan. Kring en mer eller mindre kringbyggd mangård grupperar sig en tvåvåning huvudbyggnad av timmer med ljus fasad, tegeltäckt sadeltak och bergslagsskorstenar med kronor. Byggnaden bär ofta prägel av tidig empireinspirerad utformning, där inte minst de rikt dekorerade ytterdörrarna och portalerna drar uppmärksamheten till sig som på "Knutagården". Huvudbyggnaden flankeras av envåninga - en och en halvåninga flygelbyggnader av enklare karaktärer. Husen kan vara antingen Faluröda eller ljusa. Dörrar, fönsterdetaljer och även inredning tyder ofta på tillkomsttid under 1700-talet.

Av gårdarna i Skrikarhyttan skiljer sig Mejerigården från de övriga genom sin rosa fasad (Falurött + blyvitt). Likaså är Knutagården och Domaregården av annorlunda karaktär genom sina Faluröda fasader. I utkanterna av och efter vägen mot Dalkarlshyttan finns enstaka gårdar kvar av en tidigare allmänt förekommande torpbebyggelse. Innehavarna arbetade med körslor och kolning samt vid gruva och hytta.

Kyrkan i Vikers församling är tillkommen under 1870-talet och är byggd av sten med ljus putsad fasad i nygotisk stil. Komministergården är uppförd på 1940-talet i villastil och har gulmålad träfasad.

I närheten av kyrkan, där vägen delar sig mot Karlskoga-Dalkarlshyttan, bildar församlingshemmet, sockenstugan och lärarbostaden en väl sammanhållen och i landskapet framträdande bebyggelsemiljö. Församlingshemmet från mitten av förra århundradet är av sten med ljus fasad och har bergsmansgårdskaraktär. Även sockenstugan är av sten och putsad men betydligt mindre. Lärarbostaden är en Falu rödfärgad träbyggnad.

I nordöstra delen av intresseområdet vid sjön Vikerns sydöstra strand finns Bengtstorps by. Bybildningen har framväxat i anslutning till en nu nedlagd och raserad hytta. I dag består byn av en samling mindre jordbruks- och bostadsfastigheter av mångskiftande karaktär belägna i en delvis öppen och kuperad odlings-

bygd mellan sjön och det angränsande skogspartiet. Bebyggelsen är företrädesvis av trä och rödfärgad. Flera av fastigheternas hus har stommar från 1700-talet men som helhet bär bebyggelsebildens spår av betydligt sentidare byggnadsskick. Bybildningen genomkorsas av lands- och järnvägarna.

I nordvästra hörnet av det avgränsade intresseområdet utgör Vikersbyarna, Gamla och Nya Viker, ett framträdande inslag i landskapsbilden i en naturskön terräng med omväxlande skog och öppna åkermarker i anslutning till sjön Vikern. Bebyggelsen i området är främst koncentrerad till de båda byarna men i anslutning till Vikersviks station och landsvägen förekommer också koncentrerad bebyggelse. Därutöver finns en rad ensamliggande fastigheter. Bybildningarna i området har framkommit genom bergshantering. I närheten av sjön finns de malmfyndigheter, som brutits och förädlats i hyttor i byn. Industriminna är i dag i det närmaste utplånade. I stället vittnar bebyggelsen i Vikersbyarna om att välbeställda bergsmän en gång befolkade denna bygd. Bergsmansgårdarna är av enklare eller mer allmogemässig karaktär i timmer och Falu rödfärg med järnskorstenar på de tvåkupiga tegeltaken. Byggnaderna är oftast 1 1/2 våningar och har vitmålade hörn, lister, omfattningar och fönsterdetaljer.

Bland de bättre bevarade äldre bergsmansgårdarna kan nämnas Gamla Viker 1:15, "Venen" 2:2, 4:2 och 6:1. I Nya Viker tillhör fastigheterna 1:2, 2:7, 2:11 och 3:9 de bättre bevarade. I Vikersvik har fastigheten 1:10 "Vikersgården" sin ursprungliga bergslagskaraktär i bra bevarat skick. Många av gårdarna har en bibehållen äldre typ av gårdsgrupperingar med huvudbyggnaden flankerad av en eller flera flygelbyggnader. Mangården ligger oftast avskild från ekonomienheten. Åldersmässigt omspanner fastigheternas husbestånd en lång tidsrymd. Byggnadernas in- och exteriördetaljer vittnar om att tillkomst under 1700- eller början av 1800-talet ej är sällsynt. Bland de mer värdefulla inslagen i bebyggelsemiljön kan nämnas Vikersgården 1:10 där det finns en bodlänga med spår av allmogemålningar.

Inslag av annan bebyggelse förekommer också, såväl äldre hus med från helhetsmiljön avvikande utformning som moderna byggnader.

NUVARANDE REGLERING: Byggnadsplan för fritidsbebyggelse längs delar av Älvlångens östra strand. Med stöd av strandlagen råder förbud mot bebyggelse inom ett område av 100 meters bredd i norra delen av Älvlången. (Strandlagsförbud 1953-03-20). Tre mindre områden på västra sidan av Älvlången samt ett område på östra sidan utgör domänreservat. Utöver ovanstående regleringar finns en vattenmålsdom, enligt vilken vattennivån i sjön Älvlången regleras. Därutöver finns en av kommunalfullmäktige antagen markanvändningsplan för område runt sjön Älvlången. Speciallagstiftning för kulturminnesvården som skyddar kyrkan och fasta fornlämningar som slagghögar och ruinrester.

KONFLIKTER: Vissa konflikter kan uppstå mellan fritidsbebyggelse och riksintressena. Vissa konflikter kan även uppstå gentemot skogsbruket.

ÅTGÄRDSFÖRSLAG: De kulturhistoriska intressena i området kan tillgodoses genom riktlinjer i kommunöversikt. Detta gäller såväl landskapsbilden som bebyggelseobjekt.

FOTOBILAGA

Fotobilagan består av 22 st svartvita bilder. För samtliga bilder finns fotopunkt och bildvinkel inlagd på redovisningskarta i skala 1:10 000 (kartbilaga 2).

Foto nr 11 är taget i juni 1971 av Per Olov Fähr.

Foto nr 15 är taget i juli 1975 av Per Olov Fähr.

Övriga bilder är tagna sommaren 1974 och vintern 1975 av Eva Ekholm.

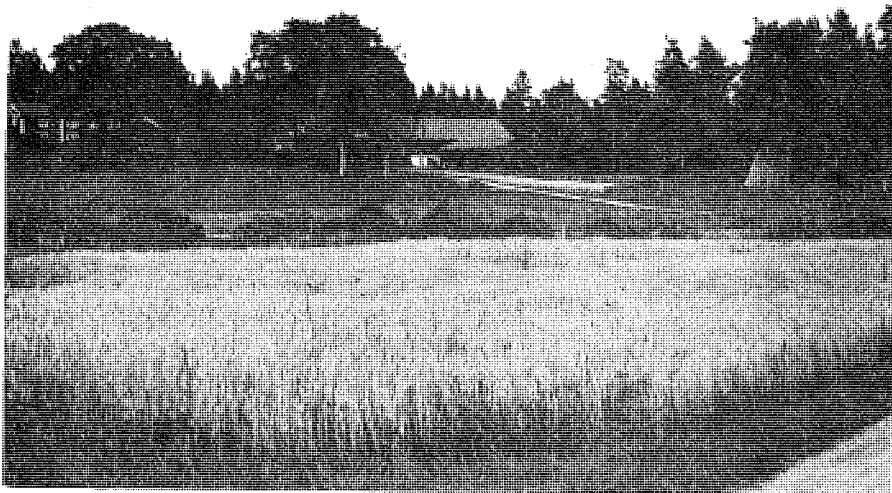

Bild 1. Omr 1

Kulturlandskapet söder om Venen
(norra gården). I bildens mitt skymtar
järnvägen.

Bild 2. Omr 1

Betesmark öster om Venakärret.

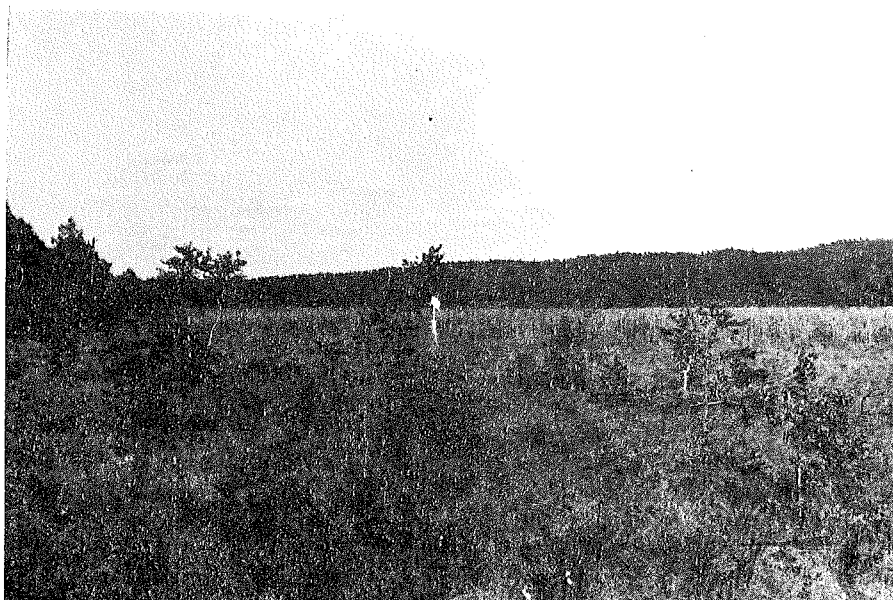

Bild 3. Omr 2

Venakärrets västra del mot öster.

Bild 4. Omr 2
Venakärret den sydvästra delen sedd mot nordost.

Bild 5. Omr 2
Venakärret. Främst jungfru Marie nycklar omgiven av fräken.

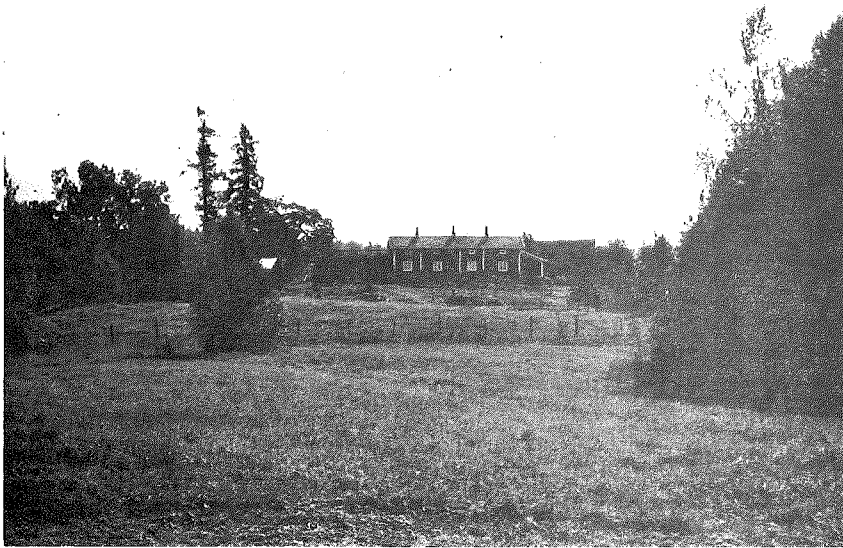

Bild 6. Omr 3
Kulturlandskapet vid Älvhyttan,
södra delen mot söder.

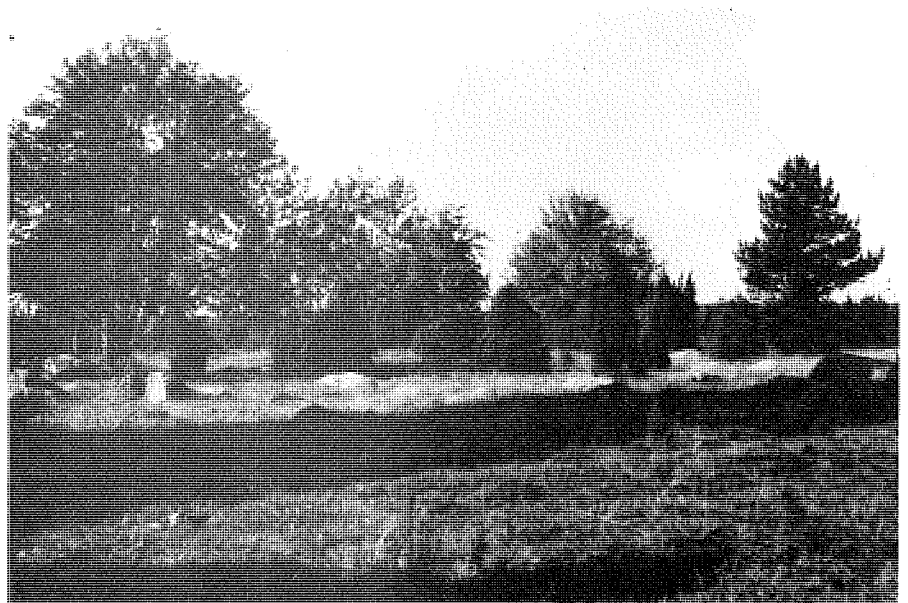

Bild 7. Omr 3
Den betade enbacken i området
västra del.

Bild 8. Omr 4
Betesmark vid övre Älvhyttan. i bak-
grunden skymtar Älvlången.

Bild 9. Omr 4

Den gamla linbastun vid Övre Älvhyttan.

Bild 10. Omr 4

Odlingsmark vid Gatan (östra gården).

Bild 11. Omr 5

Blomsterängen i juni före slåtter.

Bild 12. Omr 5

Blomsterängen efter sensommarens slätter.

Bild 13. Omr 7
Näsuddens norra del.

Bild 14. Omr 7

Den typiska ängstallskogen på Älv-
längens västra strand, här strax söder
om Näset.

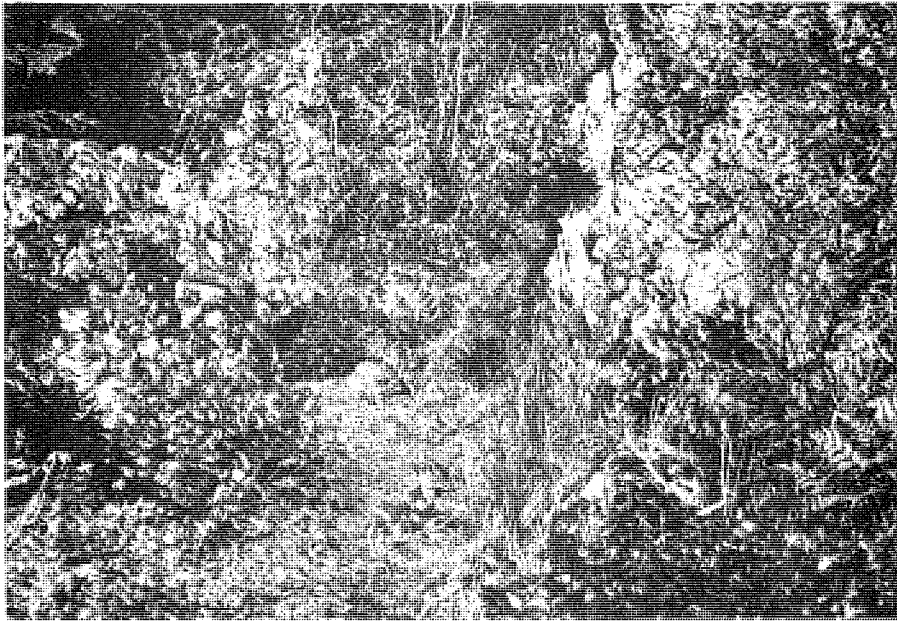

Bild 15. Omr 7
Stigen mellan kalkklipporna öster om
Röjängen de s k Röjängsstenarna.

Bild 16. Omr 8
Röjängen mot söder.

Bild 17. Omr 8
En av Röjängens karaktärväxter,
kärrknipproten (*Epipactis palustris*).

Bild 18. Omr 9
Den storblockiga sluttningen vid Tullportaberget.

Bild 19. Omr 10
Ingångshålet till den lilla grottan vid Klingtjärnsbäcken.

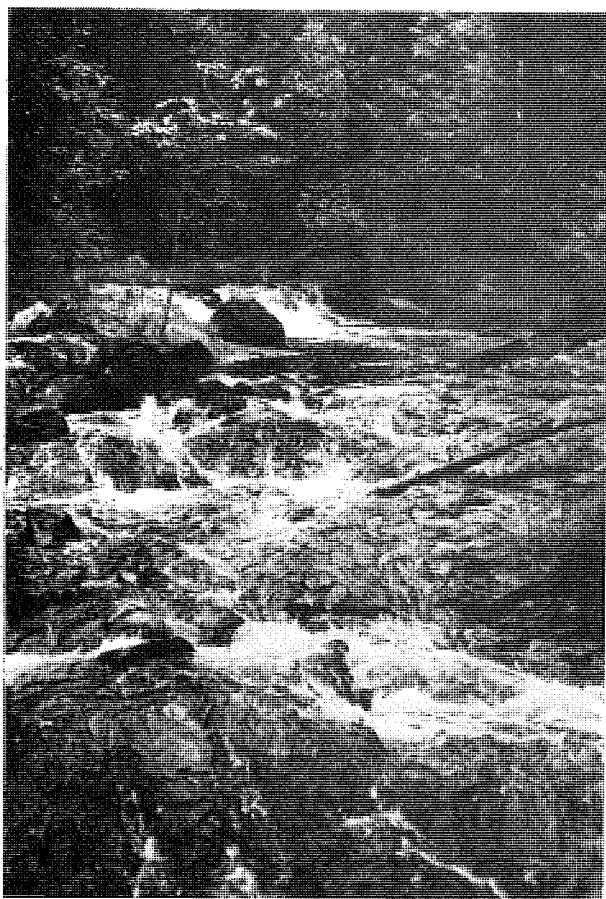

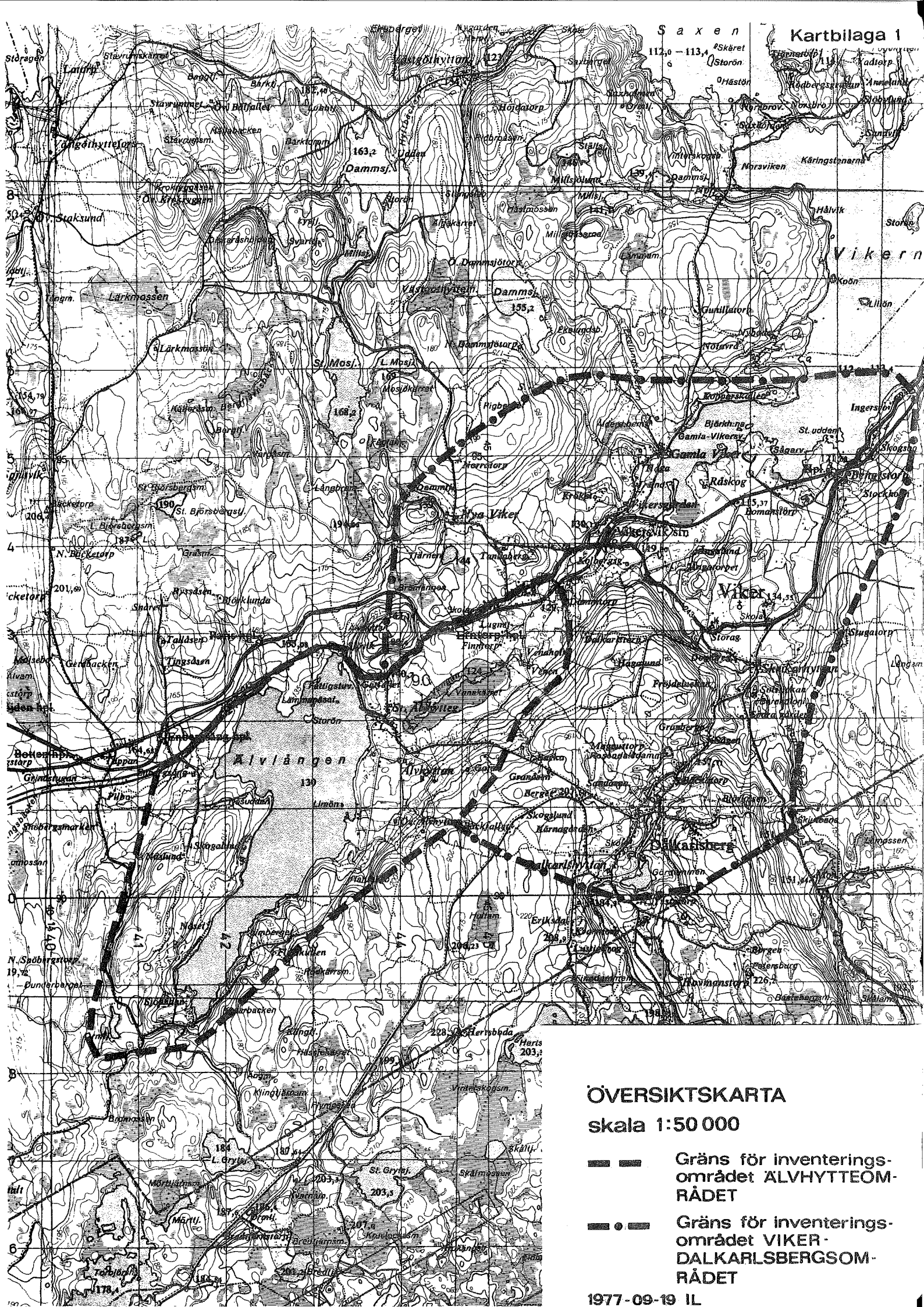
Bild 20. Omr 12
Sågfallet, övre delen.

Bild 21. Omr 12
Sågfallet, nedre delen.

Bild 22. Omr 14
Ormtjärn sedd mot söder.

ÖVERSIKTSKARTA
 skala 1:50 000

- Gräns för inventeringsområde ÄLVHYTTEOMRÅDET
- Gräns för inventeringsområde VIKERDALKARLSBERGSOMRÅDET

1977-09-19 IL

OBS!

I denna inscanning saknas
följande kartor som bilagor:

- Översiktskarta Älvhytteområdet
- Markanvändning 1780-talet
- Markanvändning 1865-1867
- Markanvändning 1970-talet

Dessa kartor finns i pappersversionen av
rapporten!